

2016. JANUÁR–FEBRUÁR WWW.AFOLDGOMB.HU

A FÖLDGÖMB

ALAPÍTVÁ: 1929

A MEGISMERÉS KALANDJA

UKRAJNA

A SZÉTSZAKÍTOTT ORSZÁG

HADZABÉK – A BOZÓT VADÁSZAI
BALATON-ÁTKELÉS – ZSEBEXPEDÍCIÓ
SZÁLEP – ORCHIDEÁK ÉS EMBEREK
SZENTENDRE – KÓLÓ, MANDOLINON
MAGAS-TÁTRA – MÚLT ÉS JELEN
MENEKÜLTEK

Irány Ausztrália

Napsütötte tengerparttal, egyedülálló élővilággal, elképesztően változatos tájakkal és élénk kulturális élettel várja Önt Ausztrália. Felejthetetlen utazást kínál Önnek a Qatar Airways, fedezze fel Melbourne, Perth, Sydney és Adelaide látnivalóit!

*Sydney 2016. március 1-től, Adelaide 2016. május 2-től üzemel

qatarairways.com

GOING PLACES TOGETHER

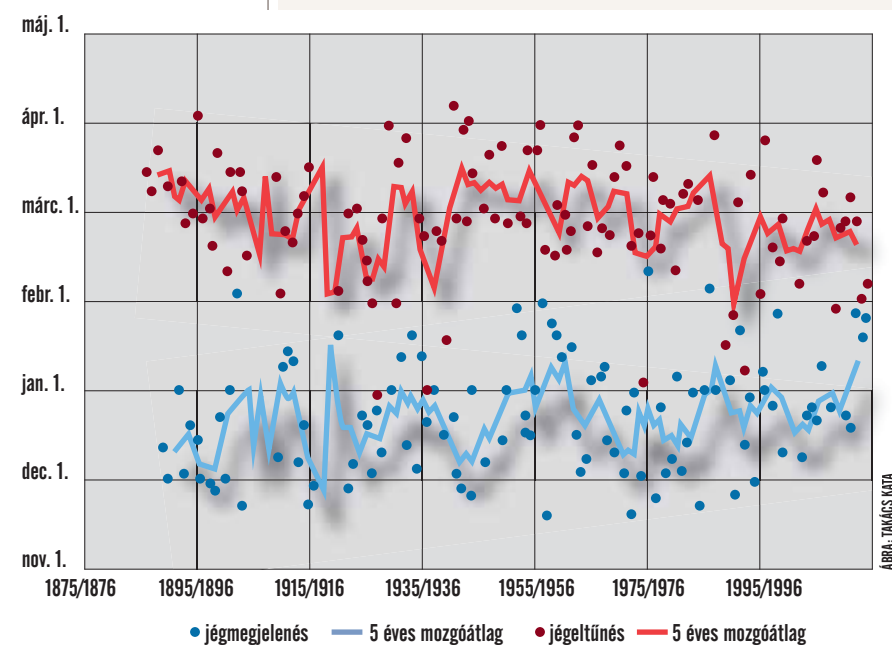
Tradíció és változás

A 300. LAPSZÁMOT TARTJUK KEZÜNKBEN, miközben A Földgömb a 34. évfolyamát kezdi. Régi szerkesztési elvünk, hogy a világ változásaira összpontosítunk, az okokat, a folyamatokat vizsgáljuk. Mélyelemzésünk ezúttal az ukrajnai konfliktus történeti-etnikai hátterét világítja meg, egzotikus menetünk a kelet-afrikai hadzabék átalakuló világába vezet. Visszatekintünk a néhány hónappal ezelőtti menekültáradatra – hogy ne halványuljanak az emlékek –, de Törökországba mint egyik fő tranzitállomásokra is elmegyünk, mégpedig magyar kutatókkal, veszélyeztetett orchideák nyomában. Európai felfedezőutunk a Magas-Tátrába vezet, ahol a múlt-jelen kontrasztját szemlélhetjük – évszázadosnál is idősebb hegyi képek segítségével. És nem maradhat ki a kalandos vállalkozás sem: keresztül a Balaton jegén, tavi sátrazással.

Ha pedig változás és Balaton, akkor álljon itt elgondolkodtatásképp nagy tavunk 1875–2014 közötti jégviszonyairól egy ábra – a jégmegjelenés idejének későbbre tolódását és a jégtűnés egyre korábbra helyeződését szemléltetve!

Ráadásul pedig páros év: január–február, a tradíció folytatódik: épp most zajlik az új Földgömb-expedíció a Száraz-Andokban, klíma- és környezetkutatás az Ojos del Saladón (atacama.expedicio.eu). Naponta frissülő hírányaggal és a helyszínhez kapcsolódó általános és középiskolai kutató-követő csapatversennyel.

Dr. Nagy Balázs
főszerkesztő

ÁBRA: TANÁCS KATA

A FÖLDGÖMB[®]

A MAGYAR FÖLDRAJZI TÁRSASÁG
ISMERETTERJESZTŐ MAGAZINJA

Alapítva: 1929

XXXIV. évfolyam, 300. lapszám
2016. január–február

Főszerkesztő: Dr. Nagy Balázs

Helyettes főszerkesztők:

Farkas Péter, Dr. Nemerkenyi Zsombor

Munkatársak:

Barabás Ambrus, Bugya Éva, Dr. Mari László

Állandó szerzőink:

Franciscs László, Dr. Jakab Gusztáv,
Dr. Karácsonyi Dávid, Kálló Péter,
Kerekes István, Kirschner Péter,
Ladányi Tamás, Méhécz Zsuzsa, Sánta Gábor,
Süveg Áron, Szirmai Gábor, Dr. Tamáska Máté,
Dr. Telbisz Tamás

Térképek: Dr. Nemerkenyi Zsombor

Tervezőszerkesztő: Heiling Zsolt

Tördelőszerkesztő: Máté Gábor

Korrektor: Márton Béla

Nyomás: Pethő Nyomda Kft.

Kiadó: Heiling Média Kiadó Kft.

1142 Budapest, Erzsébet királyné útja 125.

Tel.: (1) 231-4040. Fax: (1) 231-4045

E-mail: szerkesztoseg@afoldgomb.hu

A kiadásért felel: a kiadó igazgatója

Értékesítési és marketingigazgató:

Sekouloupolu Márta. Tel.: (30) 650-6801

E-mail: marti@heiling-media.hu

Megjelenik minden hónap első hetében, évente

10 alkalommal (két összevont lapszámmal).

Terjeszti a Lapker Rt. és alternatív terjesztők

Előfizetés 1 évre: 7500 Ft

Előfizethető a kiadóban Zimay Viktóriánál

Tel.: (1) 231-4040

E-mail: elofizetes@afoldgomb.hu

vagy webáruházunkban: EBOLT.AFOLDGOMB.HU

Régebbi lapszámaink megvásárolhatók a kiadóban,

vagy az EBOLT.AFOLDGOMB.HU webáruházban

Pulitzer-éremdíj (2008)

Gárdi Balázs szerzőnk, lapunkban
megjelent anyagai elismeréseként

Szociográfia-küldődíj (2012)

Társadalmi témájú riportjaink,
képsorozataink elismeréseként

Minden jog fenntartva! A magazinban megjelent képeket, ábrákat és szövegeket a kiadó engedélye nélkül tilos közzétenni, reprodukálni, számítástechnikai rendszerben tárolni és továbbadni! Meg nem rendelt fényképeket és kéziratokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza. A lapban megjelent hírdetések tartalmáért a kiadó nem vállal felelősséget.

HU ISSN 1215-8690

Lapunkat rendszeresen
szemlézi a megújult

„Ésszel járom be a Földet!”

Vámbéry Ármin

Címlapkép: ISTOCKPHOTO

szent mihály-székesegyház – kijev

⊕ PILLANTÁS AZ ÉGRE

Franciscs László–Sánta Gábor: BAADE ABLAKA

– UTAZÁS A GALAXIS KÖZÉPPONTJA FELÉ 4

⊕ TÉR-FIGYELŐ

Juhász Géza Péter: KÖZÚTI ELÉRHETŐSÉG:

JAVULÁS TÉRBEN ÉS IDŐBEN 6

⊕ ÉG ÉS FÖLD

Ladányi Tamás: FELLEGVÁR 8

⊕ FLÓRA ÉS FAUNA

Jakab Gusztáv: BIHARI KAKASTARÉJ 10

⊕ Kóthay Klára:

AZ ÉV ÁSVÁNYA, 2016: A GRÁNÁT 11

⊕ Bottlik Zsolt:

A SZÉTSZAKÍTOTT ORSZÁG MARGÓJÁRA –
UKRAJNA ÖNazonosságának gyökerei 16

⊕ Bodor Pál (Diurnus):

BALATON-ÁTKELÉS – ZSEBEXPEDÍCIÓ 28

⊕ Kőszegi Margit–Buda Lorina:

A SÍNEK MENTÉN... 38

⊕ Molnár V. Attila–Löki Viktor–Süveges Kristóf:

SZÁLEP – ORCHIDEÁK ÉS EMBEREK 50

⊕ Péter Ildikó–Szigeti-Böröcz Ferenc:

KÉPEK A MAGAS-TÁTRÁBÓL 63

⊕ Koncz Ákos:

HADZABÉK – A BOZÓT VADÁSZAI 74

⊕ Tamáska Máté:

KÓLÓ, MANDOLINON – SZENTENDRE 86

A szétszakított ország margójára

Európában a népek többségének története többé-kevésbé egy jól körülhatárolható terület/ország történelmével írható le, amely keretet adott állampolgárainak az együvé tartozás érzésének kialakulásához. Mindez azonban helyenként igen sajátosan alakult, s különösen igaz ez az ukránok esetében...

16

Balaton-átkelés – Zsebexpedíció

Hová néz a Balaton tükre? Isten a Napra állította rá. Csillagvizsgáló-víztükör. Jégtükör. Hol hullámozó, hol megkeményedő radar: évezredek óta figyel a föntieket, s mindent tud róluk. Szépség és halálfélelem. A fiúk itthon járták be ezt a Grönlandot, gyermekszánkóval, kezükben a jég törékenységét-erejét próbáló-kopogtató vascsővel. A hó fölött éjszaka úgy sütött a sötét, mintha korom-nap is létezne, éjjel feketét sugárzó

28

A sínek mentén...

Decemberben hivatalosan is elhangzott a mérföldkőnek tekintett adat: 2015-ben több mint 1 millió menekült és migráns lépett Európába. A vándorló tömegek a Földközi-tengert átszelve érkeztek, főként délkeleti irányból, leginkább Törökország felől, és csupán töredékük választotta a végig szárazföldi útvonalat. Görögország partjainál 800 ezernél is többen léptek földrésünkre, további 200 ezer ember Olaszországban, Máltán és Cipruson

38

Szálep – orchideák és emberek

Az orchideák szárított gumóinak lisztjét a Közel-Keleten, Kis-Ázsiában és a Balkánon forró, frissítő ital készítéséhez használják, és arab eredetű szóval szálepnek nevezik. Az évszázadok óta folyó gyűjtés hatására Törökországban napjainkra a növények drámai mértékű visszaszorulása tapasztalható. Az Európába irányuló export érdekében az évente elpusztított kosborok számát csak itt több tízmillió példányra teszik!

50

Hadzabék – a bozót vadászai

„A férfiak vadásztak, a nők gyűjtögettek...” – ennyit szinte biztosan mindenki tud a földművelés elterjedése előtti időkben élt eleinkről, vagy távoli földrészek eldugott sarkában ma is élő törzsekről. A híradások meglehetősen sommásan írják le a ma már csak nagyon kis számban fellelhető, a szakirodalom által csak „vadászó-gyűjtögetőknek” nevezett társadalmi csoportok életét

74

BAADE ABLAKA UTAZÁS A GALAXIS KÖZÉPPONTJA FELÉ

Először is le kell szögezni egy sajnálatos tényt: a természet úgy rendelkezett, hogy a Naprendszerrel 27 000 fényévi távolságra fekvő galaktikus centrumot, vagyis a Tejút középpontját nem pillanthatja meg az ember a Földről

Ennek oka galaxisunk felépítésében rejlik. Ha felnézünk az égre, temérdek fénylő objektumot észlelhetünk: csillagokat, csillaghalmazokat, akár fénylő csillagködöket is. Mindegyik imént felsorolt égitest, amit szabad szemmel a Földről, egy tiszta égbolton megpillantunk, a nagyon ritka kivételektől eltekintve saját galaxisunk belsejében, a Naprendszerrel – az

egész csillagváros léptékében mérve – viszonylag kis távolságban helyezkedik el. Ha tovább vizsgálódunk az égbolton, észrevehetjük, hogy a Tejút sávját néhol – főként a legfényesebb Tejút-területek előtt – markáns sötét sávok szelik át. Ezek a helyeken nem a Tejút hiányzik, csupán a fénysugarak útját álló kozmikus porfelhők mint sötétítőfüggöny terpeszkednek

az adott égterületen. E porfelhők messzebb vannak, mint a szabad szemmel látható csillagok, de közelebb esnek annál, ahonnan a Tejút sávjának fénye útra kel. És mivel a csillagváros, amiben élünk, egy lapos, örvényre emlékeztető korong, azaz spirálgalaxis, a spirál karjai mentén felsorakozó sötét ködösségek függőnye – ha tetszik, ha nem – a Földről nézve a galaktikus centrum előtt húzódik, és könnyörtelenül kitakarja annak látványát az égbolton szemlélők elől.

A felvételen, amit FRANCISCS LÁSZLÓ készített 70 cm tükörátmérőjű robottávcsővel Ausztráliából, a déli félteke alól, az NGC 6520 jelű csillaghalmaz a Barnard 86 jelű porfelhőfoszlány szomszédságában látható Baade-ablakának peremén

Láthatatlan, de érzékelhető

Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a csillagászok ne tudnák, mi van a Tejút középpontjában. A kozmikus porfüggöny fényelnyelő hatása nem minden spektrumtartományban azonos erejű. A látható fénynél nagyobb hullámhosszúságú elektromágneses sugárzás, mint az infravörös, vagy a rádióhullámok számára sokkal átlátszóbbak a Tejút kozmikus porködösségei. Így a megfelelő műszerek számára megpillanthatóvá válik a centrum vidéke. A rádióhullámok tartományában erős jelek érkeznek a Sagittarius „A” jelű forrásból, a galaxis centrumában elhelyezkedő, 4 millió Nap-tömegű feketelyuk közeléből. Távoli infravörös tartományban láthatóvá válnak a feketelyukat övező csillagközi anyagfelhők. És mivel egy bizonyos, nem túl nagy csillagászati távolságon túl egy feketelyuk csupán egy békés, nagy tömegű testként viselkedik, a csillagászok közeli infravörös hullámhosszakon kimérték a feketelyuk körül gyorsan, de stabil pályán keringő csillagok mozgását is.

Míndezek a jelenségek azonban akkor is nehezen lennének észlelhetőek az egyszeri szemlélődő vagy az amatőr csillagász számára, ha a fény útját elálló kozmikus porfelhők nem is léteznének. Ennek oka, hogy a Tejút centruma körüli hatalmas csillagsokaság fénye minden más jelenségét felülmúlja. Itt a csillagok megközelítőleg százszorta sűrűbben helyezkednek el, mint mifelénk, a Naprendszer közelében! Ha képzeletben a Naprendszerrel a galaktikus centrum közelébe helyezzük el, a Földön a nappal és éjszaka között nem is lenne annyira feltűnő a különbség. A csillagok együttes fénye pedig még itt, a valóságos 27 000 fényévi távolságból is intenzív árnyékot vetne, ha akadály nélkül juthatna el a Földre – de nem teheti.

Rés a falban

Van azonban egy rés, egy betüremkedés a galaktikus porfelhősávban, amin keresztül megpillantható a centrum szoros közelségében lévő irtatlan csillagóceán. A nemzetközi hírű amerikai csillagászati állomásról, a Los Angeles mellett fekvő Mount Wilsonról a II. világháború alatti évek közvilágítás-korlátozásait kihasználva Walter Baade csillagász a Tejút centrumát fürkészte. A Gamma sagittarii csillag mellett rátalált egy apró területre, ami szabad kilátást adott a spirálkarok porfelhői között a centrum felé, s ahhoz igen közeli csillaghalmazokra és porfelhőkre lelt. Az akkori technológiával, az infravörös csillagászat teljes hiánya mellett csakis így tudott a legközelebb kerülni a Tejút középpontjához, de azt mégsem érthette el. Későbbi kutatások ugyanis rávilágítottak, hogy a Baade által vizsgált égterület 2000 fényévvél elvéteti a centrumot...

Baade ablaka azonban így is az egyetlen égi irány, amerre a távcsőbe tekintő érdeklődők valamelyes képet kaphatnak arról, mi rejtőzik a függöny mögött.

SZÖVEG: FRANCISCS LÁSZLÓ WWW.PTES.HU
SÁNTA GÁBOR: WWW.MCSE.HU

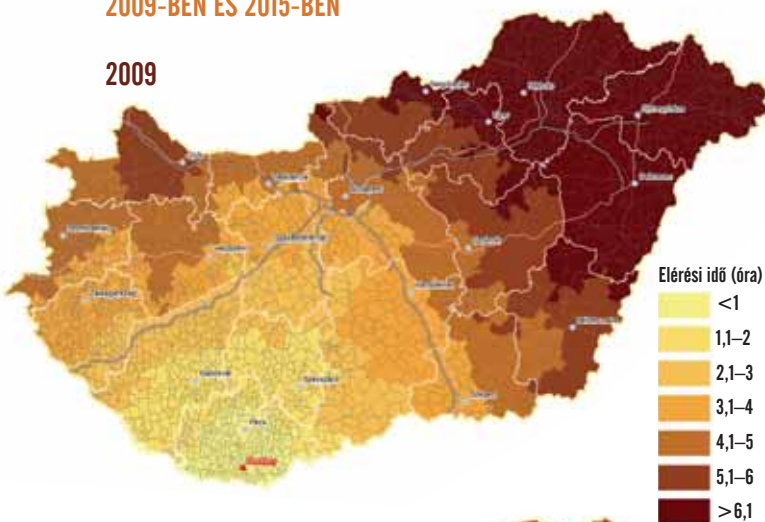
KÖZÚTI ELÉRHETŐSÉG: JAVULÁS TÉRBEN ÉS IDŐBEN

Az ezredfordulótól napjainkig kb. 1000 kilométer gyorsforgalmi út épült Magyarországon, kedvezően befolyásolva a hazai települések elérhetőségi viszonyait. A javulást általában a közúti távolság csökkenésével szokás kifejezni, ám a Lechner Tudásközpont által üzemeltetett Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszerbe (TeIR) integrált adatok felhasználásával a közúti elérési idő változása is megjeleníthető.

Általános javulás tapasztalható például Baranya megye területén, elsősorban az M6-os autópálya kiépülésének köszönhetően, amit látványosan szemléltet a kiemelkedő turisztikai lehetőségekkel rendelkező Harkány vizsgálata. Ehhez különböző időpontok országos út-idő adatbázisaira van szükség, vagyis az egyes települések középpontjának az összes többi településcentrumtól számított elérési idő-értékeire (az út-

HARKÁNY KÖZÚTI ELÉRÉSI IDEJÉNEK VÁLTOZÁSA 2009-BEN ÉS 2015-BEN

2009

2015

Elérési idő (óra)

<1
1,1-2
2,1-3
3,1-4
4,1-5
5,1-6
>6,1

FORRÁS: WWW.TEIR.HU

szakaszokra vonatkozó, megengedett legnagyobb sebességet figyelembe véve).

A 2009. és 2015. évi helyzetet azonos elérési intervallumokkal ábrázoló térképek összehasonlításából jól látható, hogy főként az északkeleti országrészben élők számára javult Harkány elérhetősége. Nógrád, Heves, Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg vagy Hajdú-Bihar megyéből indulva jelenleg akár 2 órával is rövidebb lehet az utazási idő 2009-hez képest, de még a közeli Bács-Kiskun megyéből érkezők is gyorsabban jutnak el a Villányi-hegység lábánál található fürdővárosba.

A Dunántúlt azonban csak mérsékelten érintették a kedvező tendenciák: Győr, Pápa vagy Tatabánya térségéből Harkány elérési ideje átlagosan 1 órával javult, a Nyugat-Dunántúlról mérve pedig érdemben nem változott. Különösen szembetűnő, hogy Zalaegerszegről vagy a Balaton déli partjáról 2009-ben és napjainkban is hasonló közúti utazási idővel kell számolni.

Sajátos kelet-nyugat irányú földrajzi különbségekre utal, hogy Harkány elérési ideje Salgótarjánból kb. 2 órával rövidült a vizsgált időszak során, s ennek eredményeként gyakorlatilag ugyanakora időtávolságra került a nógrádi megyeszékhelytől, mint a 100 kilométerrel közelebbi Szombathelytől – ahonnan viszont alig javult a baranyai fürdőváros elérhetősége az elmúlt évek során.

Harkány közúti elérhetőségének javulása részletesen is tanulmányozható egy interaktív térképen weboldalunkon: <http://gis.lechnerkozpont.hu/foldgomb>

(A leggyakrabban használt navigációs alkalmazások többféle módszerrel becsülik az egyes útszakaszok megtételéhez szükséges időt, ezért kisebb-nagyobb eltérések tapasztalhatók az eredményeik között. A TeIR-ből származó adatok az úttípus alapján számított átlagos elérési időt mutatják.)

SZÖVEG: JUHÁSZ GÉZA PÉTER

FELLEGVÁR

A természet mintha tálcán kínálná, hogy a hajnali órákban, felhőpárnán lépdelve körülsétálhassuk a veszprémi vár épületegyüttesét. A Királynék Városában az őszi reggeleken gyakran sekély köd – földfelszínen kialakult felhő – üli meg a tájat, amelynek kialakulásában kedvező szerepet játszik a település fekvése. A területet a Séd folyó meanderszerű kanyargásával darabolja fel, amelynek völgye fölé

30-40 méterrel magasodnak a jellegzetes dolomitsziklák. Rendkívül látványos pillanatok, amikor a mélyben megülő köd fölé szigetszerűen emelkednek a Tűztorony, a Szent Imre piarista templom, a Szent István ferences templom, a Szent Mihály-székesegyház alkotta óvárosi tornyok, amelyek ez alkalommal a felkelő Nap fényében fürödnek.

SZÖVEG ÉS KÉP: LADÁNYI TAMÁS

BIHARI KAKASTARÉJ

A bihari kakastaréj (*Pedicularis limnogenae*) Erdély növényvilágának egyik legféltettebb ritkasága. Elterjedése a Balkán-félsziget északi részére és az Erdélyi-középhegységvidékre korlátozódik. Leggyakoribb a Gyalui-havasokban és a Pádis-fennsíkon.

Lápok szegélyzónájában és források környékén találkozhatunk vele a fenyves- és az alhavi régiókban. Élőhelyére utal a faj görög eredetű tudományos neve is (*limnogenae*), ami azt jelenti, hogy a „tó szülőtte”.

A hasonló kakastaréjfajoktól könnyen elkülöníthetjük felálló, tömött füzérvirágzata alapján, melyben az egyes virágok felső ajka kétszer olyan hosszú, mint az alsó. Más havasi kakastaréjfajoknál korábban, gyakran már május közepén virágzik. Fényképünk a Pádis-menedékház közelében készült.

SZÖVEG ÉS FÉNYKÉP: JAKAB GUSZTÁV

AZ ÉV ÁSVÁNYA, 2016: A GRÁNÁT

Vajon mi jut először az eszünkbe a gránát szó hallatán? Talán egy fenyegető robbanóeszköz; vagy egy mélyvörös, apró, átlátszó szemcsékből álló gyümölcs, a gránátalma? A geológusnak, aki a Föld mélyének titkait kutatja, egyértelműen egy ásvány. Pontosabban: egy ásványcsoport, egy rokonság, ahol minden egyes rokonnak (ásványfajnak) külön neve is van. Hogy néznek ki? Hogyan képződnek, és miről mesélnek a geológusnak? Hol és mire használják a hétköznapok során? Mit olvashat ki belőlük a régész?

ALMANDIN GRÁNÁT SOK MAGYARORSZÁGI FOLYÓ, PATAK MEDRÉBEN GYŰJTHETŐ
Nagy keménységüknek és ellenálló képességüknek köszönhetően ugyanis torlatokat alkotnak ott ahol a víz sodrása lelassul, és lerakni kényszerül a feldúsult, nehéz szemcséket. A fenti ábrán egy 5 mm-es almandin látható Márianosztráról, a Korompa-patak medréből (Körmendy Regina gyűjteménye)

Szín, forma, megjelenés

Gömbölyded, szabályos forma, zsírszerű vagy üvegesen csillogó fény, nagy keménység. Az azonos belső szerkezetből adódó, hasonló forma azonban számtalan színben jelenhet meg, ami kémiai változatosságának köszönhető. A csoport nálunk leggyakoribb és legismertebb ásványai, a pirop és az almandin vörösek, ugyanakkor a gránátok mindenféle színben megjelennek. Zöld például az uvarovit, fekete az andradit egyik változata, a melanit. A kék gránát azonban igazi különlegesség. Az 1990-es években Madagaszkáron találtak olyan színváltó gránátokat, amelyek nappali fénynél kéknek, mesterseges fénynél pedig lilának látszanak.

JÓL LÁTHATÓ A HASONLÓSÁG

a gránátalma apró magjai (fent) és a hasonló méretű gránátszemcsék (lent) között. Az alsó ábrán trebnicei „cseh gránátok” átvilágított szemcséi láthatók

„Koronás kövek”

Mégis, miért kapta a gránát e jelzót? Mert a világ számos koronázási jelvényét díszítik gránátok. A magyar Szent Korona hazánk egyik legféltettebb ereklyéje, amit nagy becsben őriznek az Országház épületében. Felső részén (ún. latin korona) a keresztpánton található zománcképeket kis méretű, cseppalakú gránátok (korszerű vizsgálatok hiányában ezeket almandinnak feltételezzük) és gyöngyök alkotta sorozat szegélyezi. A láncon függő csüngőkben ülő kristályok egy része is valószínűleg almandin. Gránáttal díszített ékszereket azonban nem csupán uralkodók, hanem hétköznapi emberek is viseltek. Az Európában a 17–19. században divatos „cseh gránátot” (pirop) Csehországban – a kor ipari szintjén – „nagyüzemileg” bányászták, válogatták és csiszolták. A csiszolt kristályokat ezüst vagy alpakka ékszerekbe foglalták.

FOTÓ: LANTOS ZOLTÁN

A karbunkulus

Az ókorban és a középkorban karbunkulusnak hívták a vörös színű drágaköveket, így a gránátot, a rubint és a vörös spinellt is. A karbunkulushoz legendák fűződnek, sokszor a sárkány világító szeméhez hasonlítják. Noé bárkáját például a legenda szerint a nagy viharban és az éjszakai sötétben egy óriási gránátkristály világította meg. De versekben, népmesékben is olvashatunk róla: „*A király nagyobb volt, mint a többi kígyó, és koronát viselt, amelyből hatalmas karbunkulus ragyogott. [...] s az olyan fényesen világított, akár a nap...*” (A fiú és a kígyó – erdélyi, szász népmese.)

EGYMÁSHOZ NŐVE

Andradit (vasgazdag gránát) kristályok Temesmóráról (Moravița), Bánát, Románia. A legnagyobb kristály kb. 8 mm (ELTE TTK Természettudományi Múzeum, Ásvány- és Kőzettár)

Gránátok a történelemben

Az ásványokat már a történelem kezdetei óta használják díszítésre, illetve használati tárgyként, ezért a régészek számára is hasznos információkat hordoznak.

Az ékszerekbe, viseleti elemekbe foglalt drágakövek vizsgálata nehezebb, mert még tudományos vizsgálat céljára sem távolíthatók el helyükről. Ezért is számít különlegességnek, ha az ásatások során foglalatlan kristályokat találnak. Az avarok bejövetele előtt a Tiszántúl területén élt gepidák örökségei között ismertek önálló gránátszemcsék, amelyeket geológusok bevonásával Horváth Eszter vizsgált az elmúlt években. A Hajdúnánásról előkerült foglalatlan, megmunkált gránátok kémiai összetétele és a bennük talált parányi ásványzárnyok vizsgálatával sikerült kideríteniük, hogy ezeket az 5. században itt használt ékköveket Dél-Indiában vagy Srí Lankán bányászták (részletesen: *A Földgömb 2013. június-júliusi számában*).

AZ „ÉV ÁSVÁNYA”-KEZDEMÉNYEZÉS

A Magyarhoni Földtani Társulat idén indította útjára az „Év ásványa” programsorozatot. Nyílt szavazás eredményeként győzött a gránát két másik jelölt (a pirít és a barit) ellenében. Az Év ásványa küldetése, hogy népszerűsítse a földtudományok szépségét és fontosságát. És hogy miért a gránát érdemelte ki elsőként ezt a címet? Talán szépségének, keménységének, ellenálló képességének, nagy stabilitásának, sokoldalúságának és hazai viszonylagos gyakoriságának köszönhetően.

MIKROSKÓPPAL FELNAGYÍTVÁ

láthatóvá válnak a kaliforniai Pfeiffer-part homokjának ásványszemcséi. A sok lila és rózsaszín gránátnak köszönheti különleges színét ez a tengerparti fővény

FOTÓ: KELLY WADE

Mire használjuk?

Az ásványok, így a gránát is, nemcsak szépek, de hasznosak is számunkra. Az 1700-as évektől például órákban csapágyként használtak drágaköveket, főként gránátot és rubint. Az órák fedőlapján azt is feltüntetették, hány „rubinos” az óra. Gyógyszertárakban mérlegek tárázására alkalmaztak gránát-szemcséket.

A mai kor embere sok felhasználását ismeri. Nagy keménysége miatt kiváló vágó- és csiszolóanyag (csiszolópapír, -korong). Ma már Magyarországon is használják az iparban az ún. abrazív vízsugaras vágási technológiát, ahol szuperszonikus sebességgel (akár 1400 m/s) nagy nyomású vízsugarat fecskendeznek a vágandó felületre. A vízhez kevert gránáthomok növeli a hatékonyságot, gazdaságossá teszi az építő- vagy díszítőkként felhasznált kemény kőzetek (pl. gránit, márvány) vágását.

A lézervágásnál használt ND-YAG lézer lelke is egy mesterséges úton előállított, természetben nem található gránát. Erre utal nevében a „G” betű (ND-YAG; neodíniummal dúsított yttrium-alumínium gránát). Ezt a lézert gyógyászati célra is bevetik. A bőrgyógyászatban például azt használják ki, hogy ez a lézersugár úgy hatol be a bőr mélyebb rétegeibe, hogy közben érintetlenül hagyja a bőrfelszínt. Értágulatok gyógyíthatók segítségével, de szőrtelenítésre és tetoválások eltávolítására is alkalmas.

Miről mesélnek a gránátok?

Gyerekként sokat ábrándoztam arról, bárcsak beleláthatnék a Föld belsejébe! Ittam Jules Verne szavait az *Utazás a Föld középpontja felé* című regényét olvasva. Bár a regény saját korának tudományos eredményeit és elméleteit is felhasználta, eleve mégis fikcióként íródott. Ehhez még hozzátehetjük, hogy mára a Föld belsejéről akkoriban élő tudományos elképzelések maguk is a mese kategóriájába kerültek.

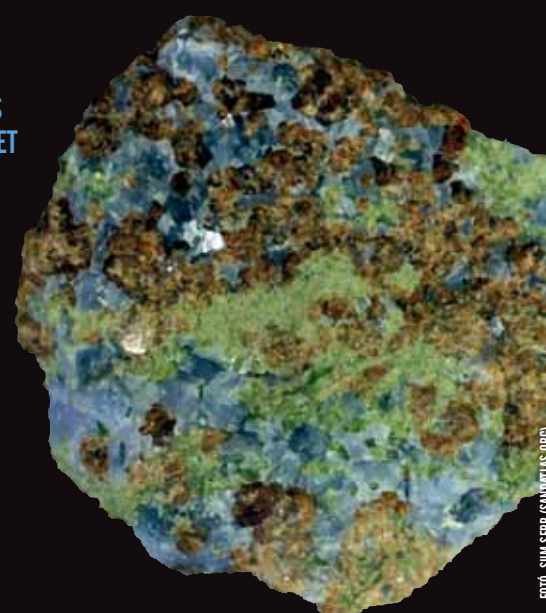
A valóság azonban legalább olyan érdekes és izgalmas a geológusok és geofizikusok számára, mint egy regény. És épp az ásványok, köztük a gránátok vizsgálatával tárul fel előttünk lassan az a rejtélyes világ, ahová ember sosem fog eljutni.

Egyes ásványok, mint például a csaroit, amely csak egyetlen helyen fordul elő a Földön (Szibériában), csupán egyetlen történetet mesélhet el nekünk, mivel a képződéséhez szükséges feltételek sehol máshol nem alakultak ki.

A gránátok azonban olyan ásványok, amelyek a Föld felszínére bukkanva szinte minden területén megtalálhatók, magmás, átalakult és üledékes kőzetekben egyaránt. Ennek köszönhetően sokféle, egykor a mélyben lejátszódott folyamat emlékeit őrzik. Akár egyetlen, milliméteres nagyságú gránát-szemcsé elegendő ahhoz, hogy egy bonyolult folyamatokkal átszótt történetet nyomon követhessünk.

A SZKARN JELLEGZETES GRÁNÁTARTALMÚ KŐZET

Amikor a forró magma karbonátos kőzetekkel találkozik a Föld mélyén, az eredeti kőzet átalakul. Ennek hatására jött létre a képen látható ásványegyüttes: kék kalcit, zöld augit és barna grosszulár gránát

FOTÓ: SIMS SEPP (SANMARCUS.ORG)

FOTÓ: STEPHEN H. RICHARDSON, UNIVERSITY OF CAPE TOWN

FOTÓ: HORVÁTH ESZTER

EZ A CSISZOLATLAN GYÉMÁNT EGY VÖRÖS GRÁNÁTKRISTÁLYT ZÁRT MAGÁBA, MIelőTT A FÖLD MÉLYÉRŐL A FELSZÍNRE KERÜLT VOLNA

V. SZÁZADI GRÁNÁTBERAKÁSOS, CSÜNGŐS NYAKÉK a dunapataji Bakodpusztáról. A gömbölyűre csiszolt gránáton különleges fényhatás figyelhető meg. Az aszterizmus, vagy más szóval csillaghatás a gránáthoz bezáródott, tű formájú ásványoknak köszönhető

Nézzünk egy ilyen igaz történetet! A gyémánt mindenki számára ismert, „ő” a drágakövek rejtélyes királya. Mára azonban már egyre többet tudunk keletkezéséről. A Föld mélyén, a földköpeny mélyebb rétegeiben nagy nyomáson és magas hőmérsékleten keletkezik, amit többek között a kristályosodása során magába zárt, számos apró „idegen” ásvány, például a gránát vizsgálatával lehetett kideríteni. De a gránátok segítségével határozta meg a gyémántot tartalmazó kimberlitmagma felszínre törésének rekordsebességét is: akár 60 km/órás sebességgel haladhat felfelé, így a mintegy 400 km mélységből akár néhány óra vagy nap alatt a felszínre juthat, ellentétben más magmákkal, amelyek évente csupán pár centimétert mozdulnak.

SZÖVEG: KÓTHAY KLÁRA

Nem titkolt a szándék, hogy felkeltsük az érdeklődést az „Év ásványa”-programsorozat iránt. Ha szívesen tudnának meg többet a gránátról, a program (foldtan.smartportal.hu/evasvanya) frissülő honlapján és a facebook-oldalon (Év ásványa) további tudnivalók várják az érdeklődőket. Versenyek, gránátgyűjtés és még sok érdekesség. Több programon is bemutatkozik az „Év ásványa”. Ezek közül a legközelebbi a Miskolci Nemzetközi Ásványfesztivál. És ha valaki lemaradt volna a mostani szavazásról, szeptemberben szavazhat 2017 ásványára...

A legújabb kompakt Lavazza kávégép 50 darab kávékapszulával.

Érdeklődjön az alábbi promóciós kóddal:

EP Mini

LAVAZZA
TORINO, ITALIA, 1895

LAVAZZA EP MINI
KÁVÉGÉP

+
50 DB KAPSZULA

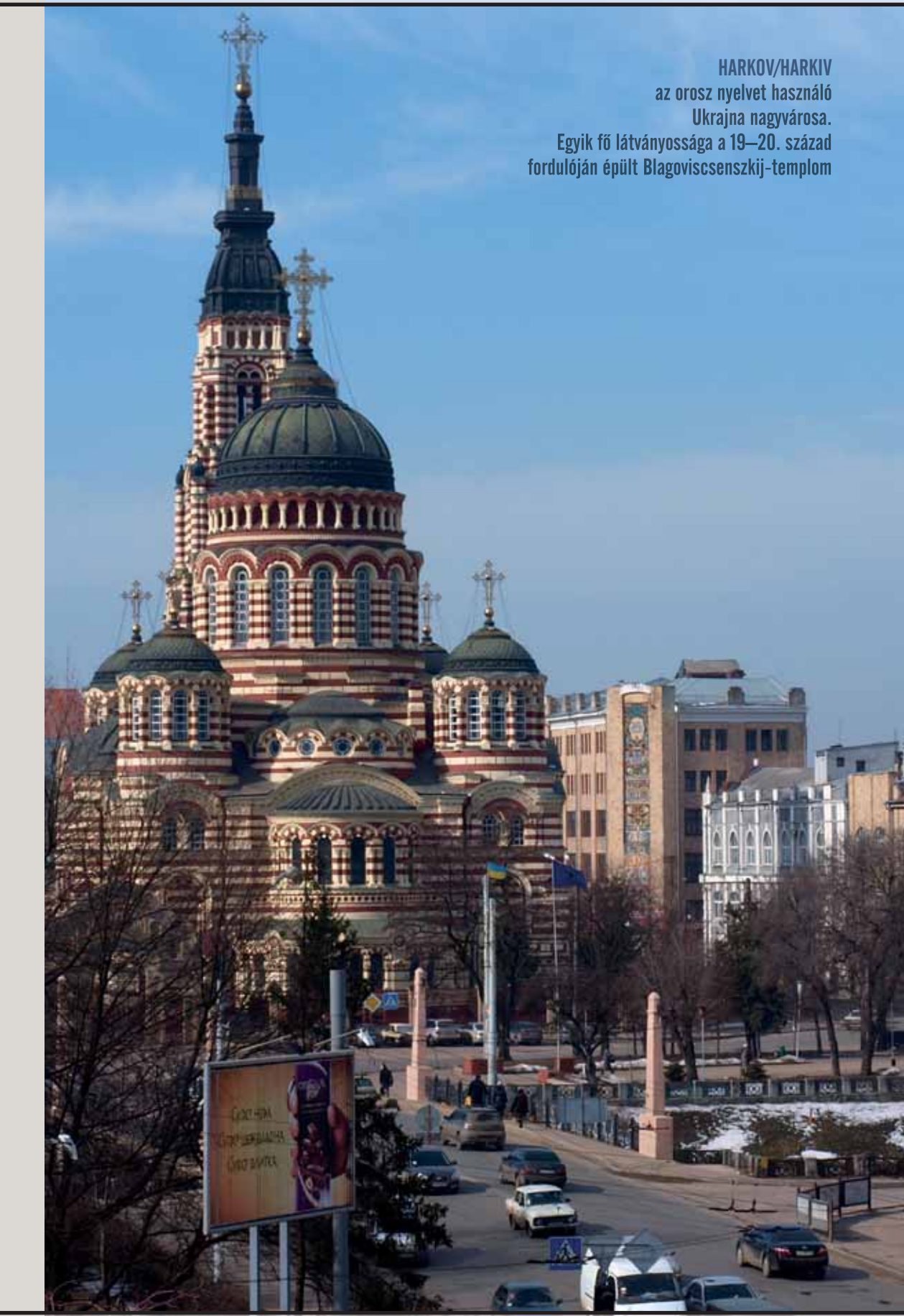
29.900 FT

*A promócióban szereplő kávégép új modell. Az akció más kedvezményrel nem vonható össze és visszavonásig, illetve a készlet erejéig érvényes.

Aygor
ESPRESSO ITALIANO
LAVAZZA
CaffèService

BEMUTATÓTEREM

1134 BUDAPEST, KLAPKA UTCA 7.
HÉTFŐ - PÉNTEK 8:00 - 18:00
06 1 237 1210 | 06 80 89 00 98
WWW.AYGOR.HU
WWW.CAFFESERVICE.HU

HARKOV/HARKIV
az orosz nyelvet használó
Ukrajna nagyvárosa.
Egyik fő látványossága a 19–20. század
fordulóján épült Blagoviscsenszkij-templom

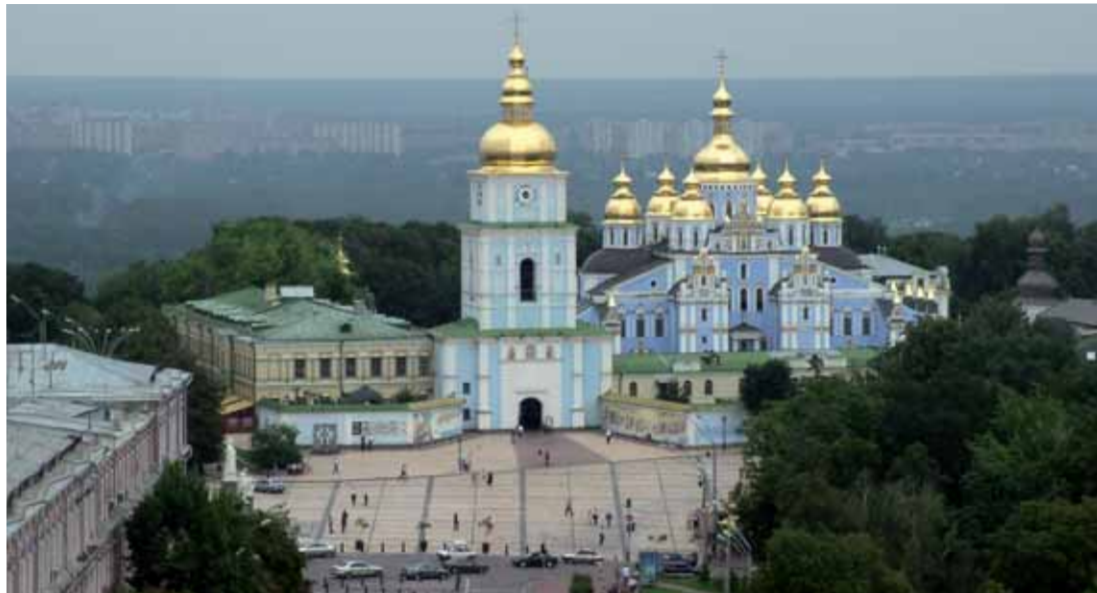
⊕ SZÖVEG: BOTTLIK ZSOLT

A SZÉTSZAKÍTOTT ORSZÁG MARGÓJÁRA

UKRAJNA ÖNAZONOSSÁGÁNAK GYÖKEREI

Az 1990-es évek elején a Moszkva–Budapest-vonaton utazva csendes magányomat a fülkémbe berobbanó balalajka-zenekar három tagja törte meg Kijevben. Furcsának tűnő nyelven beszéltek, ami alkalmat adott, hogy társalogni kezdjek velük. Kiderült, hogy az Ukrajnában főleg a városokban használatos, az orosz szókinccs és az ukrán nyelvten elegyére épülő keveréknyelvet hallom. Ám a csapat nemcsak ezért keltette fel érdeklődésemet. Néhány vodka elfogyasztása után egyikük elmesélte, hogy szülei a Krivij Rih-i Acélkombinát dolgozói, az 1960-as években egy Vlagyimirhoz közeli kisvárosból származtak el. Vezetőjük a Krímből jött, míg a zenekar harmadik tagja a lengyel határ mellől érkezett Kijevbe, ahol egyetemistaként ismerkedtek meg, és alapították ukrán népzenei játszó együttesüket. Történeteikből, családi életútjaikból a vonatkozás során sok minden kirajzolódott. Például az, hogy Ukrajna nemcsak a nevében jelent határterületet, hanem már története kezdetén is többirányú, átmeneti vidék volt. Az itt élők létét többnyire eltérő kötődésű külső erők határozták meg, az ország különböző területeiről érkezők pedig – talán éppen ezért – már akkor is másként látták „Nagy Közös Világukat”, és a jövőbe sem ugyanúgy tekintettek...

Európában a népek többségének története többé-kevésbé egy jól körülhatárolható terület/ország történelmével írható le, amely keretet adott állampolgárainak az együvé tartozás érzésének kialakulásához. Mindez azonban helyenként igen sajátosan alakult, s különösen igaz ez az ukránok esetében. A mai állam a 20. században jött létre, eltérő társadalmi és politikai helyzetű, kulturális kötődéseiben egymástól jócskán különböző térségekből. A történelmi múlt, a nyelvhasználat és az erős kulturális elemek mégis elegendőnek bizonyultak ahhoz, hogy a környezetükben élőkhöz képest kialakítsák csoporttudatukat, és hozzájáruljanak a mai ukrán nemzet létrejöttéhez. Az alapvonásokat a 10. században a keleti szláv törzseket összefogó, Kijev-központú állam adta meg. A történet érdekessége, hogy mindegyik mai keleti szláv nép (belaruszok, oroszok, ukránok) története a kijevi állammal kezdődött...

A Kijevi Rusz

A mai Ukrajna, Belarusz és Oroszország térségében az erdős sztyepp vidékét a 10. században többségében szlávok és finnugorok lakták. E területen legelőször az északnyugatról ide érkező viking harcosok szerveztek államot. Ennek a neve Kijevi Rusz. Bár ez valójában a korabeli nyugat-európai országokhoz képest csupán különböző törzsek laza szövetsége volt, a század végén fölvetett (bizánci) keresztény vallás azonban kulturálisan mégis erősen összekötötte őket. E tény adta az itteniek alapvető különállását a nyugati szomszédságukban élő, a nyugati kultúrkörrel (Rómával) értelemszerűen intenzívebb kapcsolatot ápoló, s szintén ekkortájt alapított lengyel és cseh állam szlávosságával szemben. Az 1054-es egyházszakadással pedig az eltérések még markánsabbak lettek, ami az ún. egyházi szláv nyelv hivatalos használatában is testet öltött.

A jobban védhető Kárpát-medencéhez képest a Kelet-európai-síkságon fekvő állam strukturái nem voltak elég erősek a stabil központi hatalom létrehozásához. Központi erő hiányában a 13. században

KIJEV

A Sevcsenko-negyedben áll a Szent-Mihály-kolostor, amely a keleties stílusú építészet egyik remeke. Viharos történetének egyik új fejezete az önálló Ukrajnával kezdődött. Az 1930-as években részben lerombolt épületkomplexumot újjáépítették, s 1999. május 31-én adták át újra a látogatóknak

nem tudtak ellenállni a keletről érkező tatár veszélynek, s a Kijevi Rusz először részfejedelemségekre esett szét, majd központja, Kijev elestével meg is szűnt létezni.

Kezdetben tehát a stabil állami keretek helyett leginkább az ortodox vallás kötötte össze az itt élő keleti szlávokat. Ennek látható jeleit főként az építészeti emlékek hordozzák: a hagymakupolás templomok és ősi kolostorok épületegyüttesei. A Rusz megszűnésével több hatalmi központ is rá akarta tenni a kezét a térségre, s ez a keleti szlávok későbbi széttagozódásához vezetett.

LIVV

(németül: Lemberg, lengyelül: Lwów, oroszul: Lvov) még a 20. század elején is többnyelvű település volt. A nyugati orientációjú Galícia egyik legfontosabb városa. A történelmi belváros utcái a 19. századi Osztrák–Magyar Monarchia hangulatát idézik. A karmelita templom barokk tornyai is a nyugati hatást tükrözik

Nyugati befolyás

A keletről érkező hódító tatárok hatalmukat nem tudták tartósan az egész térségben megszilárdítani, így a nyugati részektől már a 13. században fölemelkedő pogány litvánok kiűzték őket, és viszonylag gyorsan nagy területeket foglaltak el. Ők vitték tovább a Rusz örökségét, nemcsak azért, mert az itt élő szlávokat próbálták kialakuló államukba, a Litván Nagyfejedelemségbe integrálni, hanem azért is, mert pl. azok helyi nyelve vált a kancellária „hivatalos” nyelvévé.

1386-ban a lengyel királynő (a mi Nagy Lajos királyunk kisebbik lánya, Hedvig) és a litván fejedelem (a Jagelló-dinasztia megalapítója, Ulászló) házassága révén a katolikus vallást felvevő litván oldal jelentős területeket adott a hozományba. Az ország területének megnövekedésével a 15. századtól elindult a nyugati kulturális hatás terjedése is. Ez a folyamat leginkább a helyi arisztokráciát érintette. A paraszti tömegek körében tovább élt az ortodox vallás és egyben az a kollektív emlékezet, amely a korábban volt Ruszra irányult. Az uralkodó csoportoktól való különbözőségük vált identitásuk alapjává. Ezen az a tény sem változtatott, hogy a 16. században a lengyel befolyású területeken tető alá hozott egyházi unióval létrejött görögkatolikus vallással távolodtak a keletre lévő, továbbra is ortodox vallású csoportoktól.

Keleti nyomás

A Rusz keleti részén alapvetően a tatár hódítás határozta meg a térség későbbi fejlődési pályáját. A politikai súlypont távolabbi hatalmi központokba került át, s ezek közül a 14. század folyamán fokozatosan emelkedett ki a Moszkvai Fejedelemség. A város az oszmánok balkáni előrenyomulásával és ezzel párhuzamosan Bizánc jelentőségének csökkenésével az ortodox világ egyre jelentősebb központjává vált.

Am eközben a mai Ukrajna dél-délkeleti területén a később önálló ukrán nemzeti öntudat kialakulásában igen fontos folyamat játszódott le: a kozákság késő középkori létrejötte. A lengyel–litván állam és a megerősödő Oroszország déli határvidékén, a Dnyepertől egészen az Oka folyóig egy lényegében

összefüggő szláv településterületen, hatalmi árnyékban alakult ki társadalmuk a feudális kötöttségek elől menekülő csoportokból. Az ittenieknek saját maguknak kellett az életet megszervezni, ami leginkább a külső, kezdetben tatár, később török támadások elleni védelmet jelentette. Bár a kozákoknak csak rövid ideig (a 16. században) sikerült szervezettségüket állami szintre emelni, de sajátos életformájuk, kultúrájuk, szokásaik hatékonyan erősítették együvé tartozásukat – és a kozákság létezése nemcsak a lengyel kultúra további keleti terjedésének szabott határt, hanem a közös belarusz/ukrán identitás kialakulását is akadályozta. A kozákok végül a zaporozsjei felkelést lezáró 1654-es szerződés értelmében

Oroszországhoz csatlakoztak, s a fokozatosan erősödő cári befolyás növekedésével jogaik erősen csorbultak.

A kozák múlt mellett igen sajátos kultúrkört hordoz maga a Krím félsziget is. A Krími Tatár Kánság kialakulása az Arany Horda politikai jelenlétével állt kapcsolatban. A lovas-nomád tatárok a helyi, hasonló életmódot folytató népekkel keveredve indították el a ma is itt élő tatárok néppé formálódását. Ennek igen fontos eleme a muszlim hit, valamint az, hogy a 15. században kiváltak az Arany Hordából, és mint önálló katonai erő, a Fekete-tenger északi partvidéke irányába is igyekvő Oszmán Birodalom szövetségeseiként tűntek föl a térségben.

TATÁR MECSET

A muszlim tatárok jelentős arányban élnek a szakadár Krím félszigeten. Mecseteik vegyes stílusjegyeket viselnek magukon. A homlokzat számárhátve a keleties, míg a „minaretek” kiképzése inkább a nyugati templomtornyokra emlékeztet

POLESZJE

A nyugalmat árasztó vidéki Ukrajna – főként a nyugati országfélben – még mindig az ukrán identitás egyik legfontosabb bázisa. Mintha megállt volna az idő: mezőgazdaság, helyi nyelvjárás, ortodoxia... (jobbra)

PECSERSZKA LAVRA

Az ortodox egyház egyik legklasszikusabb és legrégebbi (10. századi) ukrajnai emléke. A lavra a kora keresztény időkben – később pedig az ortodox területeken – működő, közvetlenül a pátriárkák alá rendelt férfikolostorok elnevezése

Geopolitikai sorozatunk támogatója a

UKRÁN ÉLETTÉR-HÁTTÉR

Az ukránok településterülete a modern nacionalizmusok kialakulásának hajnalán több, eltérő múlttal rendelkező térségből állt, ami a mai ország területén is követhető. A térség nagyobb része ekkor az orosz cár birodalmához tartozott. A Dnyepertől keletre eső vidék, az ún. Balparti Ukrajna az egykori kozák területekkel (Zaporizzsja), valamint a 18. században kolonizált Novo Rosszija, a mai Dél-Ukrajna sztyeppéi igazi átmeneti térség volt, ahol a helyi sajátosságok határozták meg a lakosság identitását és politikai kötődéseit. Ugyanakkor a folyótól nyugatra, a Jobbparti Ukrajna térsége (Volhínia, Podólia, Kijev) – ha lazán is, de – a korábbi politikai helyzet miatt a lengyel kulturális erőterbe esett. Jelentős számú ukrán élt a Habsburg-fennhatóság alá került, de szintén lengyel kulturális hatás alatti Galíciában, valamint az ukrán és román etnikai határterületen fekvő Bukovinában. Végül pedig meg kell említeni a Kárpátalján (illetve a tágabb Északkelet-Magyarországon), az ukrán nemzeti identitás perifériáján élő görögkatolikus, keleti szláv nyelvet beszélő ruszinokat is.

Nagyhatalmak szorításában

Lengyelország – főként a központtól távolabbi, keleti végén – egy idő után már nem tudta érvényesíteni középhatalmi státuszát. Bár a 18. század végéig még létezett, de ezen belül szilárdan megmaradtak a lakosság eltérő nyelvi, kulturális és politikai kötődései. Ez az ország felosztása mellett a mai Ukrajna térségében lehetővé tette a szomszédos politikai erők (Habsburg Birodalom, Orosz Császárság) befolyásának növekedését és a régi önazonosságot is meghatározó különbségek erősítését.

A Habsburg-területeken a központ modernizációs törekvései meghatározó szerepet játszottak az ukrán öntudat megerősödésében. Ez egyrészt az igen magas analfabetizmus megszüntetését célzó alapiskolai hálózat kialakítását, ezzel az ukrán anyanyelvi oktatás elterjesztését, másrészt a döntően ukrán nyelvű paraszti tömegek általános helyzetének javítását jelentette.

Oroszországban az orosz birodalmi politika és a

lengyel nemzeti mozgalom ellentéte önmagában is erősítette az ukránok egyre fokozódó tevékenységét. A mindkét oldaltól már korábban is különbözőségét hangsúlyozó mozgalom kezdeti elsődleges szándékai sokkal inkább társadalmi, mint etnikai célzatúak voltak. Ugyanakkor e problémák között sokszor valóban etnikai törésvonalak is húzódtak.

A sikeres „ukrán projekt” az ukránbarát mozgalom tevékenységének összehangolásától és a város–vidék közti társadalmi különbségek csökkentésétől függött. Az előbbit a különálló ukrán kultúra oroszországi üldözése tette lehetővé azáltal, hogy hívei Galíciába költöztek. Az utóbbi nem igazán sikerült, de a 20. század elején az ukrán területeken zajló háborúk (I. világháború, az ukrán területek birtoklásáért zajló lengyel–ukrán, lengyel–orosz háború) és a forradalom elősegítette a nemzeti mozgalmak politikai cselekvését is.

SÉTÁLÓ TEHÉN

A falusi Ukrajna utcaképehez még manapság is hozzátartozik a mezőgazdaság jelenléte. A társadalom jelentős része az átmenet válsága miatti rossz gazdasági helyzetét ezzel próbálja – igaz, sokszor csupán önállótól szinten – javítani

Ukránok egy államban – a szovjet korszak

Az ukrán nemzeti mozgalom nem volt elég erős ahhoz, hogy Oroszország árnyékában létrehozzon egy önálló nemzetállamot. Az I. világháborút követően az ukrán területek nyugati része Lengyelországhoz tartozott. Jóllehet a történelmi tradíciókból következően a lengyel kultúra korántsem volt itt ismeretlen, ám a nagyon határozott lengyel asszimilációs nyomás miatt jelentősen megerősödött a különállási szándék.

Az ukrán településterület keleti részén a szovjetrendszernek is számolni kellett a különálló identitással rendelkező ukrán törekvésekkel, de az Ukrán Szocialista Szövetségi Köztársaság megalakulása hamar

megteremtette a nemzetté válás intézményrendszerkeretét. A központi kormányzat persze csak annyit fogadott el az önálló ukrán nemzeti igényekből, amennyi beszorítható volt az aktuális nézetrendszerbe. Mindentől pedig nem függetlenek a sztálini terror brutalitásának hatásai: ezek a paraszti tömegek megnyomorításával eltávolították a lakosságot a szovjethatalomtól és annak „nemzeti” törekvéseitől, ugyanakkor a szovjet iparosítás következményeként a nagyszámú orosz anyanyelvű bevándorló és a kultúra szovjetizálása (oroszosítása) némiképp elmosta a nyelvi, etnikai különbségeket.

A II. világháború embervesztései, valamint a németek és a tatárok Krímből való elűzése ráadásul az etnikai arányokat is jócskán megváltoztatta. A demográfiai űrbe orosz anyanyelvűek érkeztek. (Maga a Krím a térség korai újkori Oroszországhoz való csatlakozásának 300. évfordulóján, 1954-ben az Ukrán SZSZK részévé vált.)

1945 után a teljes ukrán településterület a Szovjetunió része lett. A cél immár a „szovjet nép” kialakítása volt, a fő célpontnak pedig az oroszok, ukránok és belaruszok számítottak. E „szovjetizált” csoportok hatalmas tömegben áramlottak az 1950-es és 1960-as

években az újonnan megszerzett területekre, az újabban iparosított térségekbe, illetve a Szovjetunió távoli periferiáira. Ők leginkább ideológiai alapú közösségtudattal rendelkeztek, ami igyekezett elmosni a történelmi tradíciókon nyugvó különbségeket.

E folyamat is ráerősített az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság kettősségére. A radikálisabb társadalommal rendelkező, a történelem során jelentős nyugati hatásokat befogadó, társadalmilag és gazdaságilag is más helyzetben lévő nyugati országésszel szemben a keleti területek sikeresen szovjetizáltak, Moszkvára figyelő, szinte összefüggő nagyvárosi térsége állt.

ÚJ PANELRENGETEG

A nagy, házgyári lakótelepek építésének korszaka a volt szocialista országokban már rég lejárt. Nem így az egykori Szovjetunió területén... A rendszerváltás után sok helyen még mindig épülnek – a városi lakáshiányt enyhítendő (balra)

A KRIVIJ RIH-I ACÉLKOMBINÁT

a kelet-ukrajnai szovjet nehéziparosítás egyik monumentális képviselője. Az ország szovjetizálásának egyik, ma is látható jelképe (fent)

Kiélezett kettősség

A Szovjetunió felbomlása után Ukrajna a szovjetrendszer belső köztársasági közigazgatási rendszere mentén vált önállóvá, s jöllehet a rendszer a szovjet embereszmény kialakításával igyekezett elkendőzni a kulturális orientációkat és etnikai identitásokat, a rendszerváltozással mindezek újra egyre tapinthatóbbá váltak.

Bár az ezredfordulón még nem látszott egyértelműen, hogy a különböző politikai csoportok a társadalmi ellentéteket a fegyveres konfliktusig fogják elvinni, de az ország társadalmi-gazdasági kettőssége 2004-ben az ún. „Narancsos forradalom” idején a világ számára is egyértelművé vált. Az akkori politikai törésvonalak a történelmi tradíciókat idézték, és a választási eredménytérkép is egyértelműen a történelmi régiókat rajzolta ki.

Az elmúlt évtizedben időközben a geopolitikai helyzet is megváltozott, s az orosz erősödéssel az egykor a Szovjetunióhoz tartozó országok helyzete is igen kényessé vált. Oroszország folyamatosan hangsúlyozza, hogy e térségeket érdekszférájának tekinti – nem utolsósorban az itt élő igen nagyszámú orosz ajkú népesség és a hagyományos gazdasági kapcsolata miatt. Úgy tűnik, a belpolitikai viták kiéleződését igyekszik is a maga javára kihasználni, ami kifejezetten fontos destabilizációs tényező – mint azt a jelenlegi Ukrajna helyzete jól mutatja. Ennek eredménye, hogy a függetlenségét már korábban kikiáltó Krím félsziget és az ország két szakadár keleti oblasztja ma már nyíltan és fegyverrel nyilvánítja ki politikai akarátát.

BENNSZÜLÖTTEK

A szovjet autóipar termékei. Nevüket előállításuk helyszínéről kapták. Hátul a moszkvai Moszkvics, elől az ukrajnai Zaporizzsjában gyártott Zaporozsec. A népautónak szánt utóbbi megannyi vicc céltáblája és anekdota főszereplője volt – s nemcsak a Szovjetunióban (balra fent)

PROGRESSZÍV SZOCIALISTA PÁRT

A plakátról elszántan néz a jövőbe a Nyugat-ellenes, a szocializmust, a pánszlávizmust és az antiglobalizációt zászlajára tűző Ukrán Progresszív Szocialista Párt elnöke, Natalija Vitrenko. Elsősorban a szovjet időszak nosztalgijára építő, alig több mint 2400 tagot számláló formációnak jelenleg nincs képviselője az ukrán parlamentben. Nem csoda, hogy a párt nevét átfirkálva „Ukrán Agresszív Ügyefogyott Párt”-ra változtatták... (jobbra fent)

ESEMÉNY LESZ...

A motorizáció fogalma némileg mást jelent a volt Szovjetunió területén. Pl. a tehergépkocsi felhasználása is univerzálisabb, és a személyszállításban is jelentős szerepet kapnak (jobbra lent)

... A mai Ukrajnáról szóló híreket hallgatva többször felsejlik, hogy vajon mi lehet a három ukrán ismerősömmel, hogy látják hazájuk mai helyzetét. A Szovjetunió összeomlásával ugyanis az európai tagköztársaságok önállóan léteztek tovább. Közülük a balti államok az Európai Unió 2007-es bővítésével annak tagjai lettek. A térség nagy része pedig az Unió határterületévé vált. A legnagyobb országban, az amúgy sok népnek otthont adó Ukrajnában e törésvonalak nemcsak az eltérő földrajzi

környezetben, hanem az ország keleti és nyugati részének egy ideje világosan érzékelhető, eltérő politikai és gazdasági orientációjában öltönek tetet. A fegyveres konfliktussá terebélyesedő nézetkülönbségek következtében a többségében orosz nyelvű lakossággal rendelkező Krím félsziget egy vitatott népszavazás során elszakadt az országtól, s mára Ukrajna az ugyancsak orosz többségű keleti területeinek egy részét sem tudja ellenőrzése alatt tartani. ⊕

BALATON-ÁTKELÉS

⊕ SZÖVEG: BODOR PÁL (DIURNUS), KÉP: SZABÓ ZOLTÁN — KINCSESKAMERA.HU

ZSEBEXPEDÍCIÓ

*Hová néz a Balaton tükre? Isten a Napra állította rá. Csillagvizsgáló-víztükör. Jég-tükör. Hol hullámozó, hol megkeményedő radar: évezredek óta figyel a föntieket, s mindent tud róluk.
Szépség és halálfélelem.*

ÜTKÖZET ELŐTT

Fonyód és Badacsony a térképen egy tyúklépés, légvonalban mérve mindössze 5 km. Nekünk mégis egy teljes napig tartott átjutni. 2000 januárjában egy könnyed Bajkál-átkelő emléktúrának indult – életre szóló kaland lett belőle...

A fiúk itthon járták be ezt a Grönlandot, gyermekszánkóval, kezükben a jég törékenységét-erejét próbáló-kopogtató vascsövel. A hó fölött éjszaka úgy süttött a sötét, mintha korom-nap is létezne, éjjel feketét sugárzó.

TERÍTÉKEN

Éjszakára a sátrat, profi felszerelés híján, egy kis leleménnyel rögzítettük: a jégbe vájt lyukba a még a partról magunkkal hozott vascsövet állítottuk, felöntöttük vízzel, és a többit a fagyra bíztuk. Ehhez pányváltuk a sátrat egy esetleges szélvihar esetére

LÉLEKVESZTŐN

A téli Balaton bizony csalóka. Habár Fonyódról még 20 centi vastag, biztos jégen indultunk, később többször is keskeny, de annál hosszabban elnyúló, nyílt víz állta utunkat. Ezeket a parttal párhuzamos nyiladékokat a tó fenekén fakadó hőforrások és a Zala–Sió keltette, lassú áramlat együttesen alakítják ki (balra)

Hová a sátrat? A viharos szél ellen oltalmazó torlasz sehol, a vascsövet faragták bele a jégbe, ivóvizüket locsolták gyökeréhez, keményen beléfagyott: most már volt mihez kipányvázni a zöld sátrat, benne a vörös hálózsákot: az egyetlen meleg foltot a fagyban és álomban. Lobogó, piros vitorla a jégen. Mintha száguldásában lobogna, az egész jég a semmibe siklana: éjszaka a múltba, nappal a jövőbe.

TŰZ A VÍZEN

A zajló Balaton fantasztikus formákat hoz létre

*Befeküdtek a vörös zsákba, magukra húzták a sátor villámzá-
rát, s kezük ügyébe tették a nyitott pengéjű kést, mert szélroham-
ban nincs idő cipzárát keresni-húzni: akkor majd kivágnák ma-
gukat. A kés is jéghideg.*

*Nyög, jajong, sikíthat-morog és énekel alattuk 600 négyzetki-
lométer jég. Fuvolahang és kráterbasszus. Méla dörgés és rekedt
robbanások. Feszülten fekszenek, idegeikben még a nappali aján-
dék-naptündöklés emlékével, de éjszakai félelemben. Fogalmuk sem
volt, akadt-e már örült, aki éjszaka gyöngye sátorban kifeküdt
volna a jég közepére, merő kíváncsiságból, mások helyett tanús-
kodni majd az egzotikus itthoni utazásról. Később, a szárazföldön
tudták meg, hogy kemény fagyban is mozdul a jég, a tóban fur-
csa vizek buzognak, láthatatlan patakok, folyók keresztezik egy-
mást, mintha drámai lelki életet élne a víz, vagy (ne oly költőin!)
korognának roppant belei. Zubognak a mélyben egymás ellen (és
össze) az áramlatok, emlékek és halak.*

NAP-KAPU

A felhőzet miatt az első óráink szürkéségben teltek, ám amikor a lemenő Nap
betűzött a vastag felhőpaplan és a jég közé, egészen drámaiak lettek a díszletek.
Mindössze tíz percig tartott (jobbra)

VÍZTÖRÉS

A jég állandó mozgásban van, a rianások zaját még álmunkban is hallottuk (balra)

NAPSZÉLBEN

Az északi part tanúhegyei a tó közepéről a legmegkapóbbak

Ha a vándor alatt beszakadna a jég, kikapaszkodnia jóformán lehetetlen. Megragadhatja ugyan a fehér szakadék peremét, ám az máris törik. Hiába van segítőtársa, akkor sincs sok esélye megmenekedni; ehhez hosszú rudak és erős tapasztalatok szükségesek, és nemcsak óvatosan, de gyorsan is kell cselekedni, mert a test a jégben-vízben hamar halálra hűl. S ha nem szakad is be a jég – mondják: hosszú-nagy hidegben méteresre is vastagodhat! –, úszó jégszigetek válhatnak le. Ha ilyenén találja magát a vándor, s a tábla a tó hosszában, észak-déli sodrásban lebeg, az közel 80 kilométeres táv; ennek az útnak is halál a vége.

Ilyenkor nem hasonlít a tó a meztelenkedő idegenforgalom Paradicsomára.

Feküdtek hát a fiúk a feszült sötétben, görcsös izmokkal, s hirtelen felbőmbölt az irdatlan jégmező: orkánhangon s bombákkal ropogott, mintha vulkán tört volna ki alattuk. Jégvulkán. Fagy lávája.

A késhez nem nyúltak, föltépték a villámzárat, kiugrottak a láthatatlan vörös lobogásból, s hallj te, világ! – kint alig hallszott valami, mintha csöndesen szuszogott volna minden, csak jajongott olykor a jég, s ropogtak kristályai. A fiúk voltak a hangdobozai a rettentő riánásnak, az idegeik érzékeny antenna-gyökerei behálózták a kemény Balatont, s 5000 decibelre erősödött fel az alattuk végigvillámló jégrepedés.

IZZÁS

Ha minden együtt áll, itthon is fotózhatunk Északi-sarkot (balra)

GÓLEM

Ennyire azért nem volt hideg – a másnapi olvadás a túlparton még meg is izzasztott bennünket. Badacsonyt nyílt víz bástyázta körül, csak hosszas próbálkozással és nagy kerülővel értünk partot

Magyarország közepén kis Északi -sark. Minden évben elolvad, földközi-tengeri nyarat játszik, édes hőséget, mintha elfelejtené téli álmát, téli álmában a csikorgó hómezőket. Lányok! Mikor félpucéran kacagtok a kék égre, gondolatok a két örültre, aki gyerekródlival mászta meg a laposra mángorolt-nyújtott-kiterített gleccsert!

A fotókról pedig nincs mit szólni: betöltik a teret – mint egy Bach-hangverseny. Badacsony bazaltfugái mély hangon szólóznak, s a fényképek végtelenre futtatott ezerféle fehére, a horgolt jég, a fagy-sziporkák, a tátogó buborékok elhalkulnak. Közép-Európa legnagyobb tava tenyérnyi, csészényi fényképeken is elfért. Íme, csak mélység kérdése: az egész Balaton jegestiül betölthető a látvány poharaiba. Megrészegülnék és kijózanodnék tőle.☺

A SÍNEK MENTÉN...

⊕ SZÖVEG: KŐSZEGI MARGIT–BUDA LORINA, KÉP: KÁLLÓ PÉTER

Decemberben hivatalosan is elhangzott a mérőkövetek tekintett adat: 2015-ben több mint 1 millió menekült és migráns lépett Európába. A vándorló tömegek a Földközi-tengert átszelve érkeztek, főként délkeleti irányból, leginkább Törökország felől, és csupán töredékük választotta a végig szárazföldi útvonalat. Görögország partjainál 800 ezernél is többen léptek földrészünkre, további 200 ezer ember Olaszországban, Máltán és Cipruson. Az Eurostat adatai szerint tavaly közel 950 ezer ember kért közülük menedékjogot az Európai Unióba

FENNAKADVA A HATÁRON

Magyarország egyik pillanatról a másikra illegálissá tette a határátlépést. Egyik nap a kigyózó sorokban érkezőket még fogadják a síneknél nyitott határon, másnap már büntetendő, amit elkövetnek. Ők az elsők, akiket a határőrség elfogott. Gyors tárgyalás és kitoloncolás vár rájuk. Ez persze csak készletheti továbbhaladásukat (balra)

RÖVID MELEGEDŐ

Az őszi nappalok kellemesek, de az éjszakák már kezdenek hűlni. A kezdetleges, helyenként útkereszteződésben kialakított, ideiglenes táborokban nincs tüzelő. A rendőrök természetesen nem engedik, hogy a határon megrekedtek az élő fákat használják, ezért fölösleges ruhadarabok égő foszlányainál melegsznek, és várják, hogy továbbmehessenek

Fegyveres konfliktusok a háttérben

A migrációs hullám legfőbb mozgatója az évek óta húzódozó szíriai konfliktus, de Afganisztán és Irak területéről is sokan választották a menekülést.

Szíriában 2011 márciusában indultak tüntetések a demokratikus átalakításért. Minél kíméletlenebbül lépett fel a karhatalom a tüntetők ellen, annál inkább eszkalálódtak az utcai tömeges megmozdulások. Az országos ellenállási mozgalom, amely az elnök lemondását követelte, fegyverrel is védekezett a kormányzat erőivel szemben. A konfliktus polgárháborúvá nőtte ki magát, az erőszak romba döntötte a városokat, s a nagyhatalmak által meghúzott mester-

séges határok között felszínre hozta az etnikai és vallási feszültségeket, a különböző politikai és gazdasági csoportok érdekellentéteit. A dzsihádisták csoportok – köztük az Iszlám Állam terrorszervezet – megjelenésével a konfliktus átlépte Szíria határait, nemzetközi katonai beavatkozást gerjesztett. Az Egyesült Államok által vezetett koalíció mellett Oroszország is légitámadásokat hajtott végre az ország területén.

A harcok miatt több mint 4 millió ember menekült el Szíriából a szomszédos államokba. Legnagyobb számban Törökországban (2 millió fő felett), Libanonban (1 millió fő felett), valamint

Jordániában (600 ezer fő felett) regisztráltak szíriai menekülteket. A törökországi belpolitikai fejlemények hatására egyre inkább ellehetetlenülő ottani menekült-lét és a közeli hazatérés szertefoszló reménye miatt 2015 nyarától rendkívül sokan választották a viszontagságos utat a biztonságot jelentő, távoli Európa felé. Ugyanígy a dzsihádisták csoportok kegyetlen megtorló akciói Irak és Afganisztán területéről is jelentős menekültáradatot indítottak el, nem adva más lehetőséget a túlélésre.

A Földközi-tengeren való kockázatos átkelést számos, Afrikából érkező menekült is vállalta. A kor-

mányzat kegyetlensége és a gazdasági nehézségek miatt véstesen romló életkörülmények a távoli Eritreából tömegeket készítettek az elvándorlásra, míg az iszlamista Boko Haram szervezet fegyveres támadásai Nigériából indították el a menekültáradatot.

A vándorló tömegek mozgásba hozták a balkáni országok lakosságát is. Megélhetési nehézségekre hivatkozva, főként Koszovóból és Albániából csatlakoztak migránsok az európai uniós országokba (elsősorban Németországba) igyekvő menekültekhez, és hazájukat elhagyva menedékjogot kértek az Unióban.

IDEIGLENES ZUHANYZÓ

A szerbiai oldalon, Szabadkánál egy elhagyott téglagyár területén áll egy nem hivatalos gyűjtőtábor. Néha több ezren, máskor csak néhányan lézengenek errefelé, de találnak fedelelt a fejük fölé. Vannak, akik hosszabb ideig maradnak, mert fáradtak és félnek magyar területre lépni. Mindenki bizonytalanságban vergődik: hindu, muszlim és keresztény

UNHCR

Az ENSZ menekültekért felelős szervezetének megtépzott ingyenpokróca. A látvány akár jelképe is lehetne az egész menekültválságnak

(balra fent)

SZABADKAI ILLEGÁLIS SZEMÉTTÁROZÓ

Nemcsak a helyi kukázók, hanem a menekültek is találnak élelmet és használható holmikat. Az itteniek azonban agresszíven védik területüket, hogy az idetévedt migránsok ne „rabolják le” a termést

HÁBORÚTÓL SÚJTVA

Szétégett arcú kislány sétál a síneken a szerb–magyar határon. A látvány borzasztó, de a gyerek számára zavarba ejtően természetes. Kihívó, dacos tekintete még inkább megerősíti az emberben az érzést, hogy rendkívül nyomós ok magyarázza menekülésüket. Angolul jól beszélő édesapja elmeséli, hogy az utolsó pillanatig kitartottak, és nem akarták elhagyni az otthonukat, de amikor felrobbantották a házukat, odalett mindenük, egyetlen kislányuk majdnem a romok közt maradt. Két éve indultak útnak

ÉLES KONTRASZT

A hazánkba érkező menekültek hatalmas médiavisszhang mellett, gyakorlatilag kamerák kereszttüzeiben léptek át a határon. Itt épp az akkor frissen debütáló m1 hírcsatorna stábjá nézi döbbenet az emberáradatot

A FELNŐTTÉ VÁLÁS ÚTJA

A tűző Nap ellen jól véd az olcsó iglusátor, a gyermekek pedig gyorsan felnőnek a vészterhes, embert próbáló helyzetekben. Ez a kisfiú édesanyja és testvérei számára próbál árnyékosabb helyet biztosítani

IDEGENEK, IDEGEN HELYEN

A Keleti pályaudvart is elárasztották a déli határról akkor már vonattal érkező, messziről menekülő emberek. A nemrég átadott pályaudvarrész új műkö borítása megtelt. Az aluljáró – hacsak rövid időre is – családok otthona lett: sátrakban, pokrócokban próbálták átvészelni a hűvös, őszi estéket. Ikonikus pillanatok ezek, amikor két, eltérő kultúra találkozik, és a nyomás alá került nem tud mit kezdeni az érkezővel

EGYEDÜL A VILÁGBAN

Meggyötört emberek, felnőttek, nők és legfőképpen gyerekek lépik át a határt

HIVATALOSAN KÉSZÜLETLENÜL

Csecsemőt és édesanyját segíti le egy önkéntes a Nyugati pályaudvarnál a buszról. A higiéniai viszonyok miatt egy egyszerű hasmenésjávány ment végig az itt összezsúfolt emberek között, pánikot okozva. A kikerülő rendőrök és egészségügyiek buszokra terelték a menekülteket, ám az intézkedés előtt sokan elszöktek, mert megijedtek a hatósági következményektől. Rádásul eleinte maguk a rendőrök sem tudták, mit kell ilyenkor tenni. Jól illusztrálja a helyzetet, hogy mennyire készületlenül érte a városvezetést az egyébként már jó ideje a határaink felé tartó menekülthullám

Az iszlám világ válsága – a közös Európa válsága?

Az Európába érkező menekültáradat szoros összefüggésben áll azzal a néhány évtizede tartó, az iszlám országokban zajló átalakulási folyamattal, amelynek során radikális, a nyugati világgal szemben ellenséges indulatokat tápláló, ún. iszlamista, dzsihádisták csoportosulásai robbantanak ki fegyveres konfliktusokat, és lépnek fel a korábban évtizedekig szilárd, diktatórikus rendszerű államhatalommal szemben. Mivel a nyugati világ egyes érdekköréi számára meg-

felelő nézeteket képviselnek, ezért széles körben kaptak publicitást azok az elméletek, amelyek az iszlám demokráciaellenességét igyekeznek alátámasztani. Sajnos az ilyen jellegű gondolatok gyakran válnak a gyűlöletkeltés eszközeivé, és nehezítik az együttélést egy olyan történelmi helyzetben, amikor a szélsőséges szervezetek erőszakos akciói a nyugati társadalmakat is elérik.

Sokkal inkább a realitások talaján állnak azok az

elemzések, amelyek rávilágítanak arra, hogy éppen a szabadságjogok eltiprása és a diktatórikus rendszerek elhibázott gazdaságpolitikája hatására lehetetlenül elszéles társadalmi rétegek helyzete az iszlám országokban, ami a kormányzattal szembeni radikális irányzatok erősödését is maga után vonja. A menekültek áradata pont azt a nyilvánvaló emberi érzést bizonyítja, hogy az iszlám hívők is békére és stabilitásra vágnak.

A migrációs válság nyomán ismét nagyobb erőre kapott az euroszkepticizmus, ahogyan a nyugati civilizáció válságát és bukását előrevetítő véleménye is mind markánsabban jelenik meg a médiában.

Az egységes Európa gondolata és az európai kultúrkör is számos válságot megélt már, az új kihívásokra új válaszok születnek, amelyek remélhetőleg megőrzik a világháborúk utáni Európa legfőbb célját: a béke és a stabilitás megőrzését. ☺

⊕ SZÖVEG: MOLNÁR V. ATTILA–LÖKI VIKTOR–SÜVEGES KRISTÓF

SZÁLEP

ORCHIDEÁK ÉS EMBEREK

Az orchideák szárított gumóinak lisztjét a Közel-Keleten, Kis-Ázsiában és a Balkánon forró, frissítő ital készítéséhez használják, és arab eredetű szóval szálepnek nevezik. Az évszázadok óta folyó gyűjtés hatására Törökországban napjainkra a növények drámai mértékű visszaszorulása tapasztalható. Az Európába irányuló export érdekében az évente elpusztított kosborok számát csak itt több tízmillió példányra teszik!

Szálepgyűjtés – évezredes hagyomány

Az orchideák gumóinak gyűjtése régmúlt időkig visszanyúló tradíció. Kis-Ázsiában régóta széleskörűen művelt tevékenység, az orchideák híre pedig szépségükhöz és vélt hasznukhoz méltó módon messze eljutott. A szálep manapság főleg a Közel-Kelet specialitása, de történészek szerint a kávé európai „meghonosodása” előtt kontinensünkön is fogyasztották. Hatását az egész Keleten dicsérték, Indiában arannyal fizettek érte, kivonatából erősítő és frissítő italt készítettek. A hagyomány többféle megmaradt, India egyes területein bizonyos fajait ma is gyűjtik, gyógyító szerepet tulajdonítva használatának.

A kosborok szárított gumóit arabul *khus yatus sahlabként* (azaz rókahereként) emlegették, ebből az elnevezésből rövidült a török *sahlep* és *salep*. A perzsák és a törökök a szálepet tradicionálisan főleg forró tejbe tették, és gyömbérrel fűszereztek.

Napjainkban a szárított gumóra, annak lisztjére, illetve a belőle előállított készítményekre is alkalmazzák a szálep elnevezést – mindben közös, hogy főként nyálkaanyagokat és keményítőt tartalmaznak. Ma az igazán jelentős szálepgyűjtés főleg Törökországra, Iránra és Albániára korlátozódik, de kisebb mértékben jellemző Ciprusra, Görögországra, Boszniára, illetve a Krím félszigetre is.

Törökországban az orchideák gumóit főleg a hagyományos török fagyalt (*salepi dondurma*) és egy frissítő ital (*salep*) készítéséhez használják fel, de joghurt-hoz is adagolhatják. Az ital elkészítése során a porrá őrölt gumókhoz nagy mennyiségű cukrot és tejet, illetve némi fahéjt adnak, majd forrón fogyasztják. E frissítő ital már az iszlámra való áttérés óta igen nagy jelentőségű, hiszen e vallás többek között tiltja a bor, valamint a kumisz fogyasztását; alkoholmentes italként pedig a szálep kiváló alternatívaként szolgált.

Bár a most is zajló kutatások igyekeznek felmérni a gyűjtött fajok és gumók számát, ismertek még meglehetősen hézagosak. Ezek szerint a törökországi szálepet 10 nemzetség 38 fajából nyerik, ugyanakkor a gyűjtésre alkalmas csoportok, illetve fajok száma sokkal nagyobb: legalább 24, illetve 90. És tulajdonképpen a begyűjtés országszerte jellemző, de kiemelkedően is az anatóliai területeken.

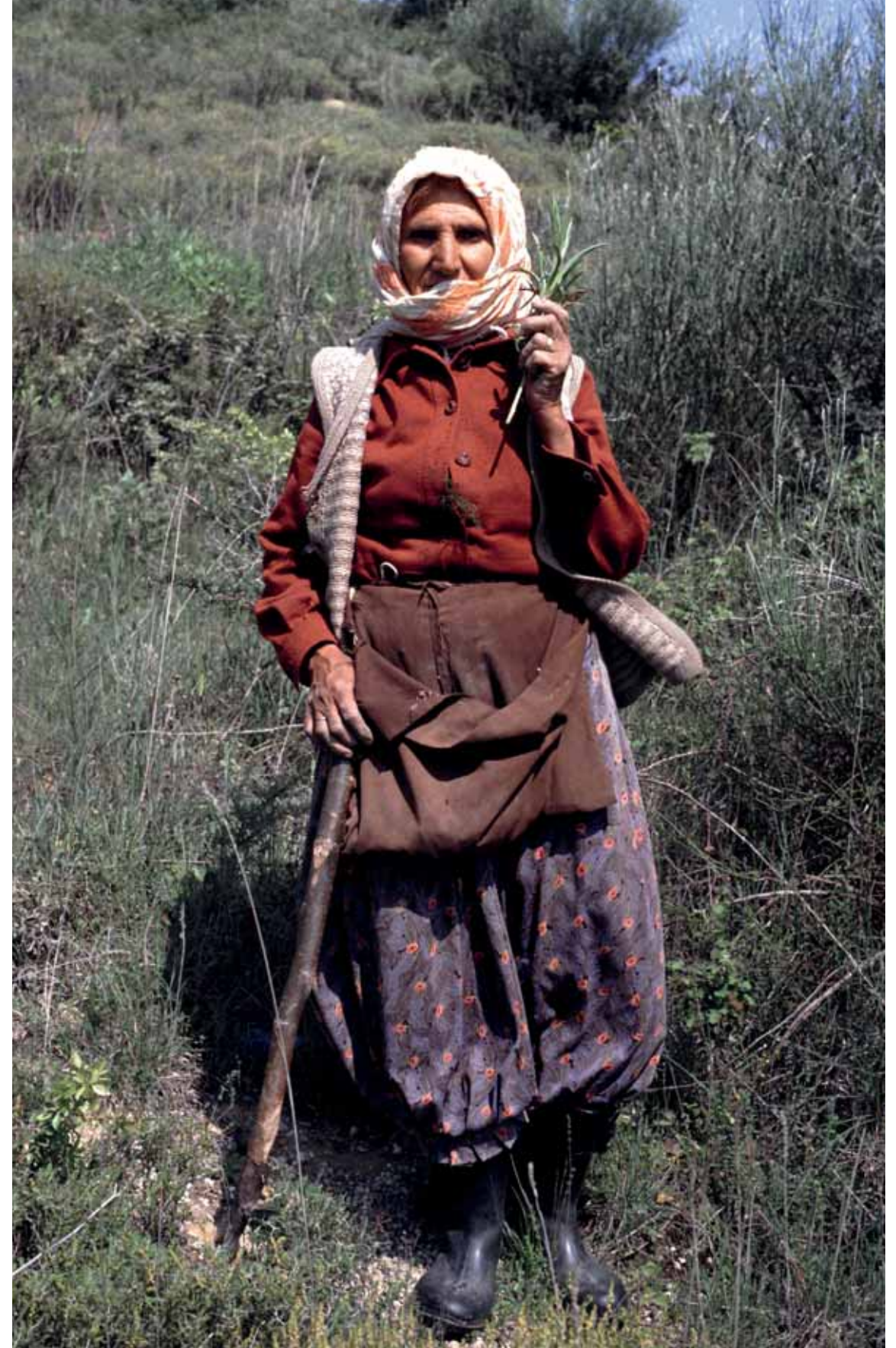
A kosborok szárított gumóit arabul khus yatus sahlabként (azaz rókahereként) emlegették, ebből az elnevezésből rövidült a török sahlelep és salep.

A SZÁLEP GYŰJTÉSÉT
hagyományosan
a család idősebb
tagjai, valamint
a gyermekek végzik
(jobbra)

**A ROBERT-SALLANG-
VIRÁG GUMÓI**
legtöbbször
a burgonya méretével
vetekednek:
a szálepgyűjtők
számára értékes
fogásnak számítanak

FOTÓ: MOLNÁR V. ATTILA

FOTÓ: MOLNÁR V. ATTILA

Mélyen gyökerező hiedelmek

A gyorsuló ütemben szaporodó emberiség kultúrájától, kortól és földrajzi helytől függetlenül mindig élénk érdeklődéssel fordult a szexuális vágyat fokozó és teljesítőképességet növelő ásványi, növényi és állati eredetű szerek felé. Bár az afrodisziákumként számon tartott anyagok közül nem minden szer hatását sikerült igazolni, a hozzájuk kapcsolódó hiedelem néha mégis olyan erős, hogy egyes állatfajok (például a rinocéroszok) végzetes megfigyeléséhez döntő mértékben járultak hozzá.

Nem meglepő, hogy a kosborfélék ikergumói már a régi korokban is megihlették az emberek fantáziáját... Hagyományosan már a török szultánok is potenciajavító szerként fogyasztották (egy gumyszerű édesség formájában), ami az orchideákon kívül több gyógyhatású növényi részt is tartalmazott: gyömbért, koriandert, köményt, ánizsmagot, valamint kókusz. A szálepnek hagyományosan nyálkahártya-gyulladást csökkentő, emésztést könnyítő, nyugtató, étvágyjavító, általános roboráló és potencianövelő hatást is tulajdonítanak. A helyzet összetettségét mutatja, hogy a modern vizsgálatok például nem igazolták a jótékony hatást öt olyan kínai gyógyászati készítmény esetében, amelyek orchideák származékait tartalmazták, ám kivételes esetekben mégis működik az „afrodiziákus” hatás. Az anatóliai kosbor (*Orchis anatolica*) gumóival táplált hím egerek termékenysége fokozódott, a széleslevelű ujjaskosbor (*Dactylorhiza majalis*) poliszacharidokban gazdag kivonata pedig jótékony következményekkel volt a hím patkányok cukorbetegségből adódó szexuális diszfunkcióira. Új, bioaktív orchideaeredetű anyagokat a friss kutatások is feltárnak – például a zöldike ujjaskosborból (*Dactylorhiza viridis*) –, gyógyászati célokra azon-

... a kosborfélék ikergumói már a régi korokban is megihlették az emberek fantáziáját... Hagyományosan már a török szultánok is potenciajavító szerként fogyasztották.

**ORCHIDEÁK
A KONYHAKERTBEN**
A 85 éves Güllü büszkén mutatja háztáji kertjének értékes tagját, a pillangósisakoskosbort

FOTÓ: MOLNÁR V. ATTILA

A szálep iránti keresletből Magyarország sem maradt ki! Az orchideák gumóit sokan csodaszernek vélték és változatos kórok orvoslására tartották alkalmasnak.

**A KIÁSOTT
ORCHIDEAPÉLDÁNYOK
az ásás helyszínén
leánygumójuktól
megfosztva hevernek,
jelezve a szálepgyűjtők
tevékenységét**
(jobbra lent)

REJTETT KINCS
Az orchideák gumói
először gondos
tisztításra szorulnak

több gumós orchideafajt hazánkban is gyógynövényként ismertek. Augustin Béla és munkatársai *Magyar gyógynövények* című, 1948-ban megjelent könyvében még a következő szerepelt: „Gyűjtendő az említett kosborok »leánygumója«, ez a drogkereskedelemben *Salep tuber* néven szerepel. A gumók gömbös tojásdad, vagy hosszúkás alakúak, szennyesfehér, vagy fehéresbarnás színűek, szagtalanok, édeses ízűek, szaruneműek, porrá törve vízzel nyálkás oldatot adnak, mely főzés után kocsonyaszerűvé válik. ... A leánygumókat a növény virágzásakor vagy közvetlenül utána ássuk. Azután megtisztítjuk, megmossuk, majd forró vízzel leöntjük és mesterséges hőnél pl. sütőlapokon a nem forró tűzhely tetején megszáritjuk. A gumókat azért forrázzuk le, mert ellenkező esetben kicsíráznak. A száraz anyagot zsákokban tároljuk és zsákokban szállítjuk. Kb. 3 kg nyers gumó ad 1 kg szárazanyagot. Hatóanyagai: 48 % nyálka, 27 % keményítő, 5 % fehérje. ... A gyógyászatban *Salep-nyák* (*Mucilago salep*) készítésére használják, amelyet mint nyálkás bevonószert főleg csecsemők hasmenésénél alkalmaznak. ... Mint táplálék is alkalmas, mert majdnem teljesen felszívódik. Az iparban mint ragasztót és textilkészítőszeret használják.”

Jelenleg hazánkban a kosborfélék származékai nincsenek kereskedelmi forgalomban, és a hivatalos gyógyszerkönyvekben sem szerepelnek.

FOTÓ: MOLNÁR V. ATTILA

FOTÓ: MOLNÁR V. ATTILA

FOTÓ: MOLNÁR V. ATTILA

ÉVEZREDES TUDÁS

Törökországban a hagyományos, mindennapi élet részét képezi a szálepnek gyűjthető fajok biztos ismerete

FOTÓ: MOLNÁR V. ATTILA

NEMCSAK TÖRÖKORSZÁGBAN

közkeletű tevékenység a szálepgyűjtés. Itt épp egy albán pásztor gyűjti az orchideagumókat

INSTANT ORCHIDEA

A nagykereskedelmi forgalomban kapható instant szálep bármely boltban könnyen beszerezhető

FOTÓ: MOLNÁR V. ATTILA

FOTÓ: MOLNÁR V. ATTILA

A SZÁLEPET FORRÓ TEJBE, fahéjas ízesítéssel szolgálják fel, de a recept régióként különbözhet

IDŐTLEN VÁGYSERKENTŐK

A hazai orchideáknak jellegzetes alakú, föld alatti tápanyag-raktározó szervei vannak. Több nemzetség tagjai (így a kosborok, bangók, sisakoskosborok, petytyeskosborok, gömböskosbor, sallangvirágok, sarkvirágok) jellegzetes iker gumókkal rendelkeznek. Az iker gumós fajoknak virágzáskor egy tápanyaggal telt, tömör, „leánygumó”-nak nevezett gumója és egy ráncos, petyhüdt „anyagumója” van. Az anyagumóból a növény már felhasználta a tápanyagokat a virágzat ki-neveléséhez, a leánygumóban viszont a jövő évi virágzáshoz szükséges, az évben felhalmozott tápanyagok raktározódnak. Veszelszki Antal 1798-ban a kö-vetkezőket írta: „A' gyökere kettős tökforma, egyike friss, a' másik pedig meg-hervadt forma. A' kettős gyökérnek kettős a' haszna: mert a' frissel élünk, hogy a' férjfiúság megerősödjön; a' hervadtal pedig ad coercendam libidinem, hogy a' bujaságot el-ölsük magunkban”.

Az orchideák iker gumóhoz fűződő mítosz a keresztény Európában is fennma-radt. A középkori eredetű szignatúra-tan szerint Isten, amikor megteremtette a nö-vényeket, olyan jelekkel (signum = jel) ruházta fel őket, amelyek az ember számára jelzik, hogy az adott növény mire használható, különösen pedig milyen betegség gyógyítására alkalmas. A kosborok kerekded, páros tápanyag-raktározó gumói a herére emlékeztetnek, ezért ezeket potencianövelő, afrodisziákus szemek tekintet-ték. A híres okkult alkimista, csillagász és orvos Paracelsus (1493–1541) a követ-kezőket írta róluk: „Látva a kosbor gyökeret, nem hasonló az a férfi nemi szervei-hez? Ennek megfelelően... helyreállíthatja egy ember férfiaságát és szenvedélyét.”

Az állati eredetű afrodisziákumok köre igen széles: a hím veréb véréből, az orr-szarvú tülkén és a szarvas spermáján át, a bika, a farkas és mindenekelőtt a kos porrá tört heréjéig terjed. Utóbbi használatának emléke él a 16. századból fenn-maradt kosmony nőszőfű (mony = here) és a kosbor szavakban. Erdélyben még nemrégiben is ásták a kosborfajok iker gumóit, majd szárítás után megtörték, és a pornak nemi izgató hatást tulajdonítottak, ezért Gyimesben és Csíkban bergő-burján a kosborfajok neve. (A bereg, bérég, berreg, bérreg, börrög ige a széke-lyeknél „párosodik” jelentésű.) Ugyanez áll a népies nőszőfű és embererőfű (és talán a vitézfű) elnevezések háttérében is. (A „nőszés” kifejezés mára szinte tel-jesen feledésbe merült, legtöbbször talán Arany János Hamlet-fordításából ismerik, amelyben Hamlet atyjának szelleme azt mondja gyilkosára, hogy: „Az a parázna, vérmősző barom”.)

ANYÁK ÉS LEÁNYAIK

A Robert-sallangvirág töppedt, kiszáradt anyagumói (balra) már alig tartalmaznak hasznosítható tápanyagokat, a leánygumók (jobbra) viszont csak úgy duzzadnak a tartalék tápanyagoktól

FOTÓ: MOLNÁR V. ATTILA

Profitáló pusztítás

Törökországban a kosborfélék fajainak jelentős visszaszorulása az élőhelyek megszüntetése, átalakítása és az erős túllegettetése mellett a gumók gyűjtésével is magyarázható. 1 kg szárított szálephez 1000–4350 kosbor elpusztítása árán lehet hozzájutni. Ezért a mennyiségért gyűjtő az 1990-es évek végén mindössze 5–6 US dollárt kapott. A szálep ára a kiskereskedelmi forgalomban a 70-es évektől folyamatosan emelkedik. Napjainkban Észak-Görögországban kilogrammonként 55–150 euró körül, Iránban 2013-ban kilogrammonként 160 dollár körül mozgott az ár. A törökországi belföldi kereskedelmi mennyiséget szinte lehetetlen megbecsülni, de a kereslet növekszik, amelynek oka a hagyományos, az ökológiai és alternatív élelmiszerek iránt mutatkozó megélénkülő érdeklődésben és a Nyugat-Európában dolgozó vendégmunkások „nosztalgiájában” keresendő.

1 kg szárított szálephez 1000–4350 kosbor elpusztítása árán lehet hozzájutni. Ezért a mennyiségért gyűjtő az 1990-es évek végén mindössze 5–6 US dollárt kapott.

FOTÓ: MOLNÁR V. ATTILA

VADON GYŰJTÖTT NÖVÉNYEK

Az utóbbi időben felértékelődni látszik a természetről, az élőlényekről felhalmozott hagyományos népi tudás. Hazánkban, de világszerte is rohamosan fogyatkoznak az etnoökológiai ismeretek. Ennek fényében különösen értékes jelenség, hogy Törökország lakosságának jelentős része még „együtt lélegzik a természettel”: számos vadon élő növényfajt gyűjtenek, amelyek részei a mindennapos életnek. Gyógynövényként használják őket, festékanyagokat és olajokat nyernek belőlük, felhasználásukkal seprűt és kosarat kötnek, takarmányként hasznosítják állataik számára, de építőanyagként is használnak egyes fajokat. A növények természetesen részét képezik a változatos, egészséges táplálkozásnak is. Egyedül Bodrum tartományban 179 különböző növényfajból készítenek ételt és italt, de országszerte gyakran találkozhatunk spárgát (*Asparagus spp.*) vagy szárcsagyökeret (*Smilax spp.*), sóskát (*Rumex spp.*), csalánt (*Urtica dioica*), iringólevelet (*Eryngium sp.*) gyűjtőgető asszonyokkal. Alighanem ezeket a növényeket árulják leggyakrabban a piacokon, de a sziksófű (*Salicornia sp.*) még nagyáruházak zöldségosztályain is hozzáférhető. A vadon élő növényfajok mindennapi étrendbe iktatása nemcsak az egészséges és kiegyensúlyozott táplálkozás záloga, de hozzájárul a növényfajokról, természetről rendelkezésre álló ismeretek megőrzéséhez, generációról generációra történő átörökítéséhez is.

ELADÓ OLASZOK

A helyi piacokon még orchideacsokrokkal is találkozhatunk, a képen több más növény mellett az olasz kosbor csokra látható

CSÍPŐS REGGELI

A frissen szedett csalánt gyakran árusítják piacon (jobbra)

FOTÓ: LÓKI VIKTOR

EGY KECSKE NEM CSINÁL NYARAT
Az orchideák akár temetőkön belül is
hosszú távon megkímélhetőek lennének
a legelő haszonállatoktól

FOTÓ: LÓKI VIKTOR

Törökországban évente 10–50 millió orchideapéldány pusztulását okozza a gyűjtés. Az áru mintegy 15 országba jut el, a nagyobb importőrök: Németország, Észak-Ciprus és Hollandia.

Törökországon kívülről eddig kevés információval rendelkezünk a szálepgyűjtéssel kapcsolatban, de újabban Iránban kezdtek el kongatni a vészharangot. Bár az orchideák gumóit arrafelé is igen régóta gyűjtik, az utóbbi időben igen erősen fut fel kereskedelmük. 2014-ben 7 nemzetiség 16 faja és alfaja esetében figyelték meg a gumók gyűjtését. Becslések szerint a 2013. április–júniusi időszakban több mint 24,5 tonna

friss gumót gyűjtöttek egyedül Golestan tartomány három kerületében. Ez a mennyiség – amelynek piaci értéke mintegy 320 000 USD – 5,5–6,1 millió orchidea elpusztítását jelenti! A teheráni bazárban a 2013. május–júliusi időszakban 1,9 tonna szárított orchideagumó cserélt gazdát.

A szálep gyűjtését Törökországban főleg asszonyok, gyermekek és idősebb férfiak végzik. 1 kg szárított gumónak megfelelő növényrészlet mintegy 10 nap alatt lehet összeszedni. Az exportált mennyiség már az 1990-es években a korábbi sokszorosára nőtt, és elérte az évi néhány tízezer kilogrammot. Ez alapján Törökországban évente 10–50 millió orchideapéldány pusztulását okozza a gyűjtés. Az áru mintegy 15 országba jut el, a nagyobb importőrök: Németország, Észak-Ciprus és Hollandia. Németországba persze máshonnan is áramlik a kosborgumó: Albániából 1992-ben 700 kg, 1996-ban 1100 kg száraz szálepet exportáltak, ami évi 1–5 millió kosbornak felel meg.

**KÜLÖNÖS LÁTVÁNY
A HATALMAS
SALLANGVIRÁG
A SÍREMLÉKEN**
Tapasztalataink
alapján az orchideák
kifejezetten
hatékonyan és gyakran
hódítják meg a sírokat

**A VÁZÁK
LEGSZEBB DÍSZEI**
Az étterem tulajdonosai
is otthon voltak a faj
szerinti megkülönböz-
tetésben! Bár a Muğla
tartománybeli Çamlık
településen rendszer-
esen, nagy mennyiség-
ben gyűjtik a szálepet,
a helyiek a ritka *Ophrys
lesbis* hatalmas, élő tö-
megeihez vezettek el
(jobbra)

FOTÓ: MOLNÁR V. ATTILA

FOTÓ: LÓKI VIKTOR

Bár manapság már szinte ipari méreteket ölt a pusztítás, ám a szálep gyűjtése évezredekken keresztül hagyományosan fenntartható gyakorlatnak bizonyult, mely csak a megváltozott természeti körülmények, az élőhelyvesztések és a globális piac belépése miatt bekövetkező keresletnövekedés miatt tűnik manapság kegyetlen, természetpusztító tevékenységnek. A szálepgyűjtés teljes jogú része számos ország kultúrájának, melyre vélhetően a jövőben korlátozások várnak, azonban a rengeteg elpusztított példányszám ellenére is érdemes lenne egy fenntartható gyűjtésgyakorlatot létrehozni – már csak a kultúrtörténeti értékek, hagyományok védelme érdekében is. És a szálepgyűjtés – bár több tízmillió növényt öl meg évről évre – ráadásul nem is a legnagyobb veszélyeztető tényező: az élőhelyek átalakulása és megszűnése sokkal tragikusabb problémát jelent. ☹

**A MŰVÉSZET
FORRADALMA**
OROSZ
AVANTGÁRD
AZ 1910–1920-AS
ÉVEKBEN

A JEKATYERINBURGI
SZÉPMŰVÉSZETI MŰZEUM
AVANTGÁRD GYŰJTEMÉNYE

MAGYAR NEMZETI GALÉRIA

2016. JANUÁR 29. – MÁJUS 1.

⊕ SZÖVEG ÉS KÉP: PÉTER ILDIKÓ—SZIGETI-BÖRÖCZ FERENC

KÉPEK A MAGAS- TÁTRÁBÓL

A 15 fős karaván kora reggelt indult a faluból. A hegyivezető után rögtön maga Divald Károly, eperjesi fotográfusmester lépkedett, kezében rettentő nagyságú, szöges végű bot, amellyel medvét lehetett volna ölni. Ez volt a korabeli fényképező-állvány. Mögötte a legerősebb legény hozta a 30 kilós kamerát. A sorban haladó tót atyafiak a sötétkamra sátorlapjait, a sátorkarókat, az igen nehéz üveglemezeket, a vegyszeresládát, víztartályt, az asztalt és ki tudja, még mi mindent hoztak. A sort a kisasinás zárta rövidszárú frakkban, kezében az elemózsiástarisznya és a borosdemizson

FORRÁS: MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZETI EGYESÜLET KÖNYVTÁR, LEVÉLTÁR ÉS KÉPZŐMŰVÉSZETI GYŰJTEMÉNY

A Lengyel-nyereg

Tizenegyre végre felértek a hegyre. A mester megvilágosított, majd bement az időközben megépült sötétkamrasátorba, hogy az üveglemezre ráöntse a fényérzékeny kollódiumréteget, amely felettébb kényes művelet volt. Nagy sokára kilépett a szabadba, először hunyorgott, majd haragosan felkiáltott: míg bent dolgozott, tejfehér köd lepté el a tájat. Nem volt mit tenni, mint várni, elfogyasztani a maradék elemózsia és itókát, s mivel a helyzet nem változott, végül keserűen összecsomagolni mindent, s lebaktatni a faluba. *(Kreilshaim György: Régi magyar fényképezés műve alapján, rövidítve.)*

Egy hűvös, nyári reggel indulunk neki mi is a Magas-Tátrának, hogy újrafotózzuk Divald Károly felvidéki fotográfus legendás képeinek pár darabját. A mester úttörő módon már az 1860-as évek végén készített magashegyi képeket és más tájbrázolást (korának pár bátor fényképészével, mint például Veress Ferencsel és Orbán Balázssal együtt, akik Erdélyben működtek). A „*Képek a Magas-Tátrából*” című sorozatával Divald új fényképtípust teremtett, s nem kis jövedelemre tett szert. 1882-ben már na-

ponta 700-800 másolatot állított elő közel 20 alkalmazottjával, miközben a korabeli fényképészek csak pár segéddel dolgoztak. Ebből látható, mekkora igény volt híres levelezőlapjaira – a vad Tátra szelídített, hazavihető képeire. Divald Károly és fiai szerepe vitathatatlan a Magas-Tátra ismert, felkapott üdülőhelyé válásában a 19. század végén. Déd- és nagyszüleink, de még talán mi, magunk is Divald fényképeiről, a sokszorosított levelezőlapokról ismerjük az olyan nevezetes tátrai helyszíneket, mint a Csorba-tó vagy a Tar-pataki-vízesések. Divald Károly képei nemcsak az akkoriban „felfedezett” Magas-Tátra első képei voltak, sok közülük egyenesen az 1873-ban, éppen a Magas-Tátrában megalakult Magyar Kárpát Egyesület turisztikai kiadványaihoz készült.

A Középorom a Nagy-tarpataki-völgy felől

„Hazánk ezen legfőnségesebb, vadregényes tájéka, legbámulandóbb szépségű vidéke, nemcsak a külföldiek, de honunk legtöbb lakója előtt is ismeretlen, és rájuk nézve halotti titokként rejtezik... Annak több pontjai Svájc legszebb tájaival versenyeznek. S mégis mennyivel inkább látogatják az utóbbit, mint a mi terra incognitánkon még homályban rejtező Kárpátokat!” – írja Vahot Imre a Magyarföld és népei Tátra fejezetében, 1846-ban. Valóban, a vasút megjelenéséig esélye sem volt a Magas-Tátrának, hogy felkerüljön a kor rohamosan fejlődő turisztikai térképére. 1860-ban azonban már vasúton lehetett utazni Kassáig, s a fejlődés hamarosan elérte közvetlenül a hegyeket is. Innentől datálódik a Magas-Tátra „megdicsőülése”, a hegy lábánál fekvő üdülőtelepek kiépülése.

A hegyek közelebb kerültek a hétköznapi emberhez, s ezzel párhuzamosan a terjeszkedő városi életforma felértékelte az érintetlen természetet. Szontágh Miklós híres Tátrakalauza (1896) már így ír: „Apáink kimért, egyszerű és természetes életmódja és rendszeres, jóformán órára szabott munkája nem vette igénybe na-

gyobb mértékben idegrendszerüket... a mai kor munkája és élete... valóságos küzdelem a létért. S munka után az élvezetek a színházban, a zene- és klubélet, a lukullusi asztalörömök inkább idegizgatók, mint nyugtatók... A tiszta, hamisítatlan természet, egyszerű életmód, az agy pihentetése, a fizikai munka fokozása a kifáradásig, de nem kimerülésig, nagyobb kirándulások, sőt, fárasztó hegymászások... az igazi gyógyszerek, melyek a kultúra betegét meggyógyítják... Valóságos áldás, hogy az utazás a hegyek felé divattá lett.”

FORRÁS: MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZETI EGYESÜLET KÖNYVTÁR, LEVÉLTÁR ÉS KÉPZŐMŰVÉSZETI GYŰJTEMÉNY

FORRÁS: MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZETI EGYESÜLET KÖNYVTÁR, LEVÉLTÁR ÉS KÉPZŐMŰVÉSZETI GYŰJTEMÉNY

A Felkai-völgy és a Felkai-tó

Divald idejében a fényképezés még gyerekcipőben járt. 1840 körül találták fel a fényképezést, ami aztán rohamos fejlődésnek indult, de Divald korában még mindig nagyon messze volt attól, amit mi ma ismerünk (vagy akik még ismerik és használtak a jó öreg filmtechnológiát).

Divald Károly az akkoriban tájfényképezésre használatos, ún. nedves kollódiumos eljárással dolgozott. [Csak hogy el tudjuk képzelni: a helyszínen kellett az üveglapra a fényérzékeny réteget felvinni, még nedves állapotában leexponálni (ergo: elkészíteni a képet), és azonnal, exponálást követően előhívni és fixálni az így nyert negatív képet az üveglapra. Ezért volt szüksége a mesternek egy egész karavánra, hogy felcipeljék a hegyre a szükséges felszerelést.]

Divald nagy hangsúlyt fektetett a kompozíció festőiségére. A grandiózus hegláncokat, tengerszemeket mindig előmotívumok, például utak, házak segítségével fotózta. A nagyobb völgyeket, tavakat általában egy magasabb pontról fényképezte, érzékeltetve ezáltal a földrajzi fekvést, a magasságot és a tér mélységét is – nem kis bosszúságot okozva nekünk ezzel abban, hogy megtaláljuk a valóban pontos helyszínt, ami sokszor vé-

gül lehetetlennek bizonyult... Amellett, hogy például ma épp ott, pont az útban egy épület áll, Divald sokszor egy kőfolyásra állt fel, ami azóta elmozdult, vagy benőtte a törpefenyő, ezért sok esetben egyáltalán nem volt elérhető a valóban pontos nézőpont (ráadásul még az optikák is eltérőek voltak valamelyest).

Divald tájképein gyakran láthatunk embereket – rendszerint segédeit, társait a kor jellegzetes, elökelő, s valószínűleg cseppet sem praktikus kirándulóöltözetében: öltönyben, kalappal. Az ember, a „vándor” jelenléte fontos üzenetet hordoz, hirdeti, hogy meghódítottuk a vad tájat.

Maga a tájfotózás valójában a 140 év alatt nem sokat változott, az alapelveket már Divald Károly és kortársai kidolgozták. Ha ma kinyitunk egy turisztikai kiadványt, nagyjából ugyanilyen képeket látunk, csak színesben, öltöny és kalap nélkül, kiegészítve pár makrofelvétellel.

A képen látható Felkai-tó partján 1871-ben épült az első menedék, az ún. Blásy-menedékház. Ez valószínűleg a kép elkészülésekor is létezett, csak nem látszik. Helyén ma a korszerű hegyi hotellé átalakított Sziléziai-ház várja a túrázókat.

A Popper-tó (Poprádi-tó)

A mi vállunkat, ha nem is egy korabeli, roppant masina, de egy közepformátumú Mamiya gép súlya húzza, hátunkon állvány, fénymérő, egyéb felszerelés. Nem valami vadromantikus érzélem vezérel bennünket, hanem egy egyszerű gondolat: új szemmel nézni a régi képre, a számunkra is ikonikus Magas-Tátrára, ami oly sok ember számára jelenti „A Hegyet”, az első magashegyi túra, mászás vagy kirándulás soha ki nem törölhető emlékét. Divald mesterrel ellentétben a híresen gyors tátrai felhőkép-ződéssel nekünk szerencsénk van: a Poprádi-tó felett például szépen látszik még a gyönyörű Tátra-csúcs (Vysoká) is. Ám a fotózás egyáltalán nem könnyű a Magas-Tátra egyik legnépszerűbb ösvényén a mára igen jelentős, sőt már-már zavaró turistahad miatt. Már nemcsak lelkes szlovák, cseh, lengyel és magyar túrázókkal, hegyászokkal találkozni, hanem rengeteg nyugat-európaival is, főleg németekkel. Csak úgy, mint Divald Károly korában. Csak a tömeg mérete lett más.

FORRÁS: MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZETI EGYESÜLET KÖNYVTÁR, LEVÉLTÁR ÉS KÉPZŐMŰVÉSZETI GYŰJTEMÉNY

ifj. Divald Károly: Csorba tó.
1913 k. fénynyomat, panoráma képeslap, 14x44 cm; Kolozsi Sándor tulajdona

A Csorba-tó

A 140 évet áthidaló fotókon szemünk automatikusan a változást keresi. Az összes kép közül a legnagyobb átalakulást talán a Csorba-tóról készült kép dokumentálja, ami egyben minden bizonnyal a leggyakrabban fotózott látkép is a Magas-Tátrában. Jól látható a képen az itt megrendezett világbajnokság óta kimaradhatatlan tátrai tájlelemmé váló síugrósánc és az 1976-ban átadott, jellegzetes Pátria Szálloda is. A Csorba-tó környéke ma talán az egész Magas-Tátra legforgalmasabb része, pedig Divald Károly korában még elhagyatott vidék volt, az illetékes közbirtokosság egyenesen a tó lecsapolását tervezte. A József-menedékházat a Magyar Kárpát Egyesület hozta létre 1875-ben, ami aztán rohamos fejlődést indított be.

HATÉKONY ÚTTÖRŐK

A Magyarországi Kárpát Egyesület munkája mai szemmel is lenyűgöző eredmény. A Tátrafüreden 250 taggal elinduló társulat célja: „A Magas Tátra feltárása, annak tudományos szempontbóli kifürkészése, leírása és megismertetése, az érdekesebb tájakhoz juthatás megkönnyítése és kényelmesebbé tétele, s általában az ezen hegység iránti érdekltség felébresztése és terjesztése”. Az első tíz évben nyolc(!) menedékházat építettek, minden völgybe gyalogutat vezettek, amelyeken sok helyütt hidak, lépcsők, vagy épp láncos szakaszok segítettek-segítik az előrejutást. Ekkor jelent meg a hegység első turistatérképe és kalauza, s az egyesület kezdeményezései hatására gyorsan kiépült az egész üdülőtelep-láncolat. Ezért aztán, aki a Magas-Tátrában értő szemmel jár, nemcsak földrajzi, de történelmi ismereteit is jócskán csiszolhatja, hiszen számos elnevezés őrizi emlékét a jeles korszaknak: a legismertebbek a Hunfalvy Jánosról, a magyar földrajztudomány és a Magyar Földrajzi Társaság egyik megalapítójáról, valamint a Téry Ödönről, a magyar turistamozgalom elindítójáról elnevezett menedékházak.

A Nagyszalóki-csúcs a Nagy-tarpataki-völgy felől

A Magas-Tátra első hegymászóinak nem volt épp könnyű dolga. Egy ideig ugyan használhatták a pásztorok és csempészek ösvényeit, de a csúcsok irányába szó szerint maguknak kellett utat vágniuk. A Magas-Tátra egyik első hegymászója, Buchholtz György 1664 júniusában három nap alatt mászta meg a Nagyszalóki-csúcsot, s további három nap alatt ereszkedett le onnan. Ezt a túrát ma a Tarajkáról egy bő

fél nap alatt teljesíti egy gyakorlott túrázó – köszönhetően a kiépült infrastruktúrájának.

A hegyi ösvényeket már nem pásztorok, szénégetők, vadászok, csempészek, áfonyaszedők, vagy éppen a legmagasabb régiókig eljutó bányászok és aranyászok járják, és nem is a csempészekből később hegyivezetőkke avanzsált fezőrök által kalauzolt frakkos-kosztümös kirándulóktól hangos az erdő. Manapság egy szép, nyári napon tömött sorok vonulnak egy-egy ismertebb, könnyebben járható csúcs irányába, a Csorba-tónál pedig kirándulók ezrei parkolnak, rendőri segítséggel. A magas szintű természetvédelmi munka (a természet védelme miatt sok ösvény csak nyáron látogatható, de amúgy sincs a hegység keresztül-kasul szöve turistaútvonalakkal) és természetjáró-kultúra (bizony-bizony, amiről a szocializmusban itt járó természetjáró honfitársaink áhítattal beszéltek, ma is igaz: még a leginkább terhelt útvonalak is alapvetően tiszták) mellett a tömegturizmus piszkos árnyéka a Magas-Tátra-ra is ugyanúgy rávetül, mint oly sok magashegységre.

FORRÁS: MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZETI EGYTEM KÖNYVTÁR, LEVÉLTÁR ÉS KÉPZŐMŰVÉSZETI GYŰJTEMÉNY

A Hyncza-tó (Nagy-Hincó-tó)

A Poprádi-tótól vagy együtt haladunk a Tengersizem-csúcsra, vagy csak a Hunfalvy-házhoz igyekvő tömegekkel. Közben arról beszélgetünk, hogy ma már nem ismerjük, csak lerohanjuk a hegyeket, azokból is egyfajta turistalátványosságot csinálunk.

E emberek ezrei rohannak fel egy szép nyári napon a Krivánra, a szlovákok szent hegyére, de vajon, tudják-e, hogy az ásványkincseket kereső bányászok egy-

koron még a csúcs közvetlen közelében is nyitottak keresőaknákat? Vagy a magyar Tátra-járók ismerik-e, hogy miről is kapta a nevét egy-egy menedékház, vagy hegycsúcs, tó, ismerik-e még egyáltalán a magyar neveket a Tátrában? Nem emlékszünk már a hegyhez kapcsolódó hiedelmekre sem, pedig Vahot Imre fent említett könyve a korszellemnek megfelelően bőven értekezik ezekről a Tátra esetében is. Ma már csupán a legyőzött hegycsúcsokat pipáljuk ki listánkon, és pont a megismerés kalandja hiányzik.

A Magas-Tátra szlovákiai részének legnagyobb és egyben legmélyebb tava fölött például a Bástyagerinc a Sátán nevű csúcsban magasodik. Furcsa név egy magashegységben. A történet egy szegény szénégetőről szól, aki egy nap különös alakkal találkozik az erdőben. Mivel gazdag jutalmat ígér, segít neki felvinni mázsás terheit a Bástyagerinc hágójába. Itt azonban rájuk esteledik, s amikor a fekete alak a köveket lángra gyújtja, hogy megmelegedjen, a szénégető rájön, kivel is van dolga. Az első napsugarakkal szalad is le a faluba, ahol hírért vették meggazdagodásának. Azóta állítólag sokan keresték már eredménytelenül a robusztus csúcs körül a Sátán eldugott kincseit...

FORRÁS: MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZETI EGYTEM KÖNYVTÁR, LEVÉLTÁR ÉS KÉPZŐMŰVÉSZETI GYŰJTEMÉNY

Felkai-völgy, Hosszú-tó

A hegyvidéki „akkor-és-most” fotográfia jellegzetes darabjai a gleccserek változását, többnyire látványos fogyását dokumentáló képek. 140 év távlatából nézve persze a Magas-Tátrában, ahol a gleccserek jóval korábban eltűntek, nem sok minden változott – gondolhatnánk. A Felkai-völgy végében található Hosszú-tó környezete jó példa ennek cáfolatára.

A Magas-Tátrában több helyen találkozunk olyan helynevekkel, amelyek az omladékokról kapták nevüket, s ez nem véletlen. A Felkai-völgyből például szemmel láthatóan tűnnek el a tavak. A Hosszú-tavat a közvetlenül felette lévő Gerlachfalvi-csúcs tömbjéből érkező omladékok veszélyeztetik feltöltődéssel. A képeken látható is a tó vízállásai közti különbség, bár nem tudjuk, Divald képe pontosan mikor, milyen évszakban készült. Látványosabb példa a Zygmunt Stecyński lengyel festő 1851-es festményén még látható Vörös-tó, amelyet a Felkai-patak már régen feltöltött. Sok tó esetében a tavat rekesztő

morénasánc szakad át, ahogy történt ez a Felső-Felkai-tóval is, amelyet az újabb térképek már nem is ábrázolnak. De a Nagy-tarpataki-völgy hatalmas katalánában is valószínűleg egy hatalmas tó, az egykoron legnagyobb tátrai tó csillogott pár ezer éve, amely aztán a sánc átszakadásával eltűnt.

FORRÁS: MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZETI EGYTEM KÖNYVTÁR, LEVÉLTÁR ÉS KÉPZŐMŰVÉSZETI GYŰJTEMÉNY

Felkai-völgy, Virágrét

Divald Károly a következőképpen hirdette tátrai képeit: „Kiadásomban kaphatók a Központi Kárpátok kiváló tájékok fényképei és pedig egy album, 30 kis negyedrét alakú képpel, finom tokban és címlappal. Ára 12 forint. Kiváló tájrészletek, 40-50 cm nagyságban, bekeretezve, díszes faliképpel alkalmazhatók. Egy darab ára 3 forint. Sztereoszkóp-képek, egy darab 50 krajcár, kabinet képek, egy darab 30 krajcár. Kósch Árpád könyvnyomdája Éperjesen”.

Divald Károly nyomában a Magas-Tátra ösvényeit járva azt vesszük észre magunkon, hogy most valahogy eszünkbe sem jut „felszaladni” egy még általunk nem ismert csúcsra, csak azért, mert ott vagyunk. 140 év távlatát látjuk magunk előtt, s azon a meghatározó élményen gondolkodunk, hogy egyáltalán itt lehetünk a hegyek között, s újrafotózhatjuk e legendás képeket.

Nincs rohanás, nincs teljesítményelvárás. Lógatjuk a lábunkat a tóparton, beállítást keresgetünk, nézzük a vonuló turistahadát, s kicsit bepillantunk a múltba is, de csak azért, hogy jobban rálássunk a jelen folyamatokra. Híres képeket őrzünk a Magas-Tátrából. ☺

FORRÁS: MAGYAR KÉPZŐMŰVÉSZETI EGYTEM KÖNYVTÁR, LEVÉLTÁR ÉS KÉPZŐMŰVÉSZETI GYŰJTEMÉNY

⊕ SZÖVEG ÉS KÉP: KONCZ ÁKOS

HADZABÉK A BOZÓT VADÁSZAI

„A férfiak vadásztak, a nők gyűjtögettek...” – ennyit szinte biztosan mindenki tud a földművesség elterjedése előtti időkben élt eleinkről, vagy távoli földrészek eldugott sarkában ma is élő törzsekről. A híradások meglehetősen sommásan írják le a ma már csak nagyon kis számban fellelhető, a szakirodalom által csak „vadászó-gyűjtögetőnek” nevezett társadalmi csoportok életét

Vajon szabadidőben bővelkedő, stresszmentesen élő, gyerekeikkel sok időt töltő, vidám közösségekről van-e szó, akik fittyet hánynak a világ nagy részét foglalkoztató problémákra, vagy épp ellenkezőleg: az éhenhalástól, a betegségektől féltő, állandó rettegésben élő, a fejlődésre képtelen emberekről?

A bozótban, de nem elszigetelten

A hadzabék használta területet a bantu földművesek lakta, közeli faluban csak „a bozót” néven emlegetik.

A viszonylag könnyen megközelíthető, 800–1200 fős, vadászó-gyűjtögető hadzabe törzs a Kilimandzsárótól nem messze, a Ngorongoro-hegy lábánál 25-30 tagú kis csoportokban él, egymástól jó egy napi járóföldre. Sok tekintetben ma is önellátóak, például

GONDERHELTEN

A házasság előtt álló fiút épp arról kérdezik a többiek, hogyan áll az apósának fizetendő javak megszerzésével (balra)

csak az elejtett állatok húsát fogyasztják, bár a nők által kiasott gumók mellett étrendjükben időnként a bab és a kukorica is megjelenik, amit többnyire egy segélyszervezet szerez be számukra a közeli faluból. De ruházatuk, késeik, nyílhegyeik, vagy épp – a száraz évszakban – a víz is kívülről, a környezetükből kerül hozzájuk.

A hadzabék használta területet a bantu földművesek lakta, közeli faluban csak „a bozót” néven emlegetik. Ugyanakkor a „bozótban” nemcsak a hadzabék élnek, hanem az állattartó irak törzs is – s még némi kereskedelem is zajlik közöttük. Az irakok sokszor hoznak vizet samaraikkal távoli kutakról (ami a száraz évszakban nagy kincs), és a hadzabék ezért pénzzel, vagy az általuk gyűjtött mézzel fizetnek.

A HATALMAS SZIKLÁK ALATTI

a Naptól és az esőtől is védve élnek a törzs tagjai. Ha éppen nem vadásznak, akkor a nap nagyobb részében – a kunyhók helyett – itt tartózkodnak (balra lent)

NINCS MEGÁLLÁS!

A törzs tagjai folyamatosan serénykednek, sohasem tétlenkednek. Itt éppen nyilvesszőt tollaznak fel (fent)

Mindennap vadászat

Pirkadat előtt kelnek, és egy erős marihuánás cigaretta közös elszívása után íjaikkal felszerelve útnak indulnak.

OCELOTBUNDÁBAN

A kislefőnök – noha még csak 18 éves – előbb-utóbb a csoport vezére lesz. Attól fogva az ő vállát nyomja majd a vezetés felelőssége: 30 főnek kell naponta ételmezt biztosítani (balra)

XONXA

– a főnök divatot csinál a napellenzöböl (jobbra lent)

PÁVIÁNZSÁKMÁNY

A száraz levegőn egy-két napig tartható el a nyers hús, de a kutyák elől biztonságba kell helyezni (lent)

Xonxa kb. 35 éves, most ő a főnök, de van már kiszemelt utódja is: 18 év körüli, a nevelése abból áll, hogy Xonxa mindig vele jár vadászni. Együtt olvassák a nyomokat, megbeszélik a vadászat során követendő módszert. A főnök igyekszik minden tudását átadni a fiúnak.

Maga a vadászat, mint a mindennapi élelemszerzés alapja, rendkívül fárasztó elfoglaltság, s a férfiaknak naponta legalább 3-4 órás tevékenységet jelent. Pirkadat előtt kelnek, és egy erős marihuánás cigaretta közös elszívása után íjaikkal felszerelve útnak indulnak.

– *A cigaretta segít, hogy ne legyünk se éhesek, se szomjasak, ne érezzük a fáradtságot, és jobban lássunk-halljunk* – magyarázza Xonxa, miközben faágak összedörzslésével tüzet szít. Ez azért különös, mert a szomszédos faluban fillérékért lehet gyufát kapni...

A hadzabe vadászok alapvetően minden állatot potenciális zsákmánynak tekintenek – a legkisebb madártól a zsiráfig. Ám a kígyó és a hiéna szigorú tabunak számít: hitük szerint mindkettő szerencsétlenséget hoz, ráadásul a hiéna egészen pár évtizeddel ezelőttig a halottak eltakarításában is főszerepet játszott (ma már temetkeznek).

A leginkább vágyott zsákmány a pávián, de időnként egy másik presztízsvadát, a több száz kilós, nagy kudut is elejtik. A húsát nem tudja egyszerre megenni a klán, és mivel a tartósítás kifejezetten problémás, a nagy zsákmány jóvoltából a környező hadzabecsoportok összejöhetnek egy nagy evésre. És túl azon információcseré is zajlik, új ismeretségek alakulnak, jövőbeli házasságok szövődnek. A közös étkezés több napig tart, addig, ameddig van mit enni. Az ilyen összejövetelekkor jutnak jelentős szerephez a kiakasztott trófeák, a gyöngyök, a látványosan kihelyezett javak, mivel a szomszédos csoportok néhány tagjában ekkor érhet meg az elhatározás: inkább ehhez a csoporthoz szeretnének tartozni. És persze az eladósorban lévő lánynak is számít, hogy a kérő mennyire sikeres csoport tagja.

Házasság esetén a kérő fizet a lány apjának: egy páviánt, egy kudut és mintegy 20 liter mézet. Ez nem kevés, így a kérő a barátaival járja a bozótot, de alapvetően saját maga ejti el az állatokat, biztosítva apósát, hogy jó vadász, aki képes lesz majd eltartani a lányát.

Társak és tárgyak

Monogám házasságban élnek, s a nők helyzete jócskán különbözik a szomszédos földművelő vagy állattartó törzsek asszonyainak státuszától. Míg például – egy Kelet-Afrika-szerre elterjedt mondás szerint – egy maszáj törzsnél a férfi az első, a tehén a második és a nő csak a harmadik, a hadzabék társadalmában a nők a férfiakkal csaknem egyenrangúak. Különösen érzéletes ez akkor, amikor a csoportot vezető férfi nincs a táborban. Amikor a – hadzabékhoz gyakran látogató – turisták épp ilyenkor érkeznek, a csoportnál látogatási fizetségként hagyott pénzt legtöbbször a vezető felesége teszi el, és ő adja oda este a férjének. Ám amikor egy, a hierarchiában alacsonyabb szinten álló férfi tesz szert némi pénzre, és a vezető távol van, ő is odaadja a pénzt a vezető feleségének. Vele aztán az asszonyok szívesen járnak együtt gyűjtögetni, mert állítólag mindig megtalálja az ehető gumókat, még a legnagyobb bozótban is...

Egy-egy sikeres vadász megteheti, hogy kiválik csoportjából, és önálló klánt alapít. Barátai követhetik őt, így alapozva meg egy újabb csapat létét. Ők aztán nagy odafigyeléssel bizonyítják a külvilág felé életrelvőségüket: így jönnek létre a „trófeagyűjte-

Egy-egy sikeres vadász megteheti, hogy kiválik csoportjából, és önálló klánt alapít. Barátai követhetik őt, így alapozva meg egy újabb csapat létét.

KIJUT A JÓBÓL

A fára tűzött koponyák is jóléről árulkodnak, az előző időszak bőséges vadászszákmányainak bizonyítékai (balra lent)

ÁTLAGOS FEGYVERARZENÁL

Az egyes vadászok közti különbséget a jó szem, a kitartás, a nyomolvasás-tudomány, valamint a jól idomított kutyák jelentik (jobbra lent)

ÁRULKODÓ BŐSÉG

A főnök felesége jól megtermett asszony: bárki láthatja, hogy ebben a csoportban nincs nélkülözés

... a kirakat bizonyítja, hogy egy életrelvő csoporthoz érkezett a látogató, akik a vezetőjük irányításával képesek eltartani magukat, vagyis érdemes az ő csoportjukhoz tartozni.

mények” a táborhely bejáratánál álló, hatalmas baobabfa törzsén. Közben a nők is igyekeznek bizonyítani szorgalmukat: a trófeafa közelében egy gyékényen gyöngysorok és díszített ivókupák sorakoznak. Ez a kirakat bizonyítja, hogy egy életrelvő csoporthoz érkezett a látogató, akik a vezetőjük irányításával képesek eltartani magukat, vagyis érdemes az ő csoportjukhoz tartozni.

Mindemellet a bozót vadászok tárgyai kifejezetten egyszerűek, és ma már jelentős részüket a környékbeli bantu falvakban vagy épp törzsi árucserével szerzik be. Legfontosabb vadászszerszökeik, a nyíl hegyeit a szomszédos datoga törzs kovácsai készítik – a legkülönbözőbb fémhulladékokból. A szögeket, csavarokat, rézszakot és innen-onnan összeszedett vasdarabokat néha hidegen kovácsolják, máskor – főleg a rezes – összeolvasztják. Persze a datogák, mint letelepedett földművelők, sokkal intenzívebb kapcsolatban állnak a külvilággal, így a fémmunkához szükséges kalapács, hidegvágó, faszén, fújtató, fogó és maga a kovácstudás is az ő tulajdonuk.

Míg a nyílhegyek kívülről jönnek, a nagy testű állatok elejtéséhez szükséges, rákent mérgegyanyagok már a hadzabék főztjei. A megfelelő növényekből sűrű, gyantaszzerű anyagot párolnak, és szükség esetén ezt gyúriják rá a nyílhegyekre.

Páviánok nyomában

Nekiindulunk. Erőltetett tempóban két órát törtetünk a sűrű bozótban, három vadász halad elől a kutyákkal. Szinte mindig kutyáikkal vadásznak, azok hajtják fel a vadat, és mindaddig le is fogják, míg a vadász oda nem ér és nyíllal meg nem öli a prédát.

A laza futással kevert gyaloglás közben hirtelen meg-megállnak, és a keresztező állatnyomokat vizsgálják. Ma páviánt, a leginkább kívánatos vadászszákmányt szeretnék elejteni. Csakhogy egy kifejlett pávián nem könnyű préda: nemcsak gyors és erős, de ravasz és intelligens is. A nőktől és a turistáktól sem fél, de még a szomszédos irak törzs férfijaitól sem. Ha viszont egy hadzabe vadász tűnik föl, köddé válik.

A páviánok éjszakázóhelyétől pár száz méterre megállunk, és... a kiscionok leveszi páviánbőr mellényét, otthagyja fegyvereit, majd elindul a páviánlelőhely felé: így a majmok számára most már csak egy veszélytelen, irak törzsbéli pásztornak látszik, akitől nem kell félniük! A vadász gondosan felderíti a helyet, de ezúttal nincs szerencséje. Az állatok vagy már felkerekedtek, vagy nem is aludtak itt.

A Nap már magasan jár, amikor úgy tűnik, itt a lehetőség – egy csapat gazella formájában. Vagy ötven állatot riasztanak fel, de a kutyák hiába veszik őket üldözőbe, a patásoknak nagy az előnyük, és csakhamar elnyeli őket a sűrű bozót. Végül Xonxa

***Egy kifejlett pávián nem könnyű
préda: nemcsak gyors és erős,
de ravasz és intelligens is.***

ÉVEZREDES MUNKA- MEGOSZTÁS

A legjobb vadász
meglövi az állatot,
a legkisebb pedig
hazacipeli...
mindenhol
vannak
„kopaszok”...

AZ ÖVÉ A FELELŐSSÉG!

Xonxa a csoport
kikezdetetlen
vezetője, és
ez gesztusaiban,
testtartásában,
minden szavában,
mozdulatában
éreződik

(jobbra)

a szemközti hegyoldalban észrevesz egy csapat páviánt. Karjelzésekkel irányítva a többi vadászt, elkezdik bekeríteni az állatokat.

A páviánok szorult helyzetben vannak: ha felmenekülnek egy fára az őket üldöző kutyák elől, akkor ideig-óráig biztonságban lehetnek, de hamarosan odaér a vadász, aki-

***Feldobják a majmot egy ágvillára,
mert a felajzott kutyák széttépnék
a szákmányt, és kell nekik pár perc,
míg megnyugszanak.***

nek ideális célpont a fán kapaszkodó majom. Ha a földön menekülnek, a kutyák utolériük őket, és megkezdődik az élet-halál harc. Most ez utóbbi történik: a kutyák lefogják a páviánt – az persze nem adja olcsón az életét, mély sebeket ejt az ebe-ken. Ugatás, visítás, halálhörgés, majd nagy csend. Odaért a vadász, és a küzdelemnek vége.

Feldobják a majmot egy ágvillára, mert a felajzott kutyák széttépnék a szákmányt, és kell nekik pár perc, míg megnyugszanak. Xonxa és társai addig rágyújtanak, majd a szákmánnyal visszaindulunk a táborba. Ott aztán – mint általában – szőröstül-bőröstül rádobják a tűzre, és leégetik róla a szőrt, majd kibelezik a tetemet, a beleket pedig a kutyáknak adják.

A konyhakultúra egyszerű és hatékony: azonnali fogyasztásnál feldarabolás, majd fűszerezetlenül nyáron sütés, de másnapra azért még átvihető a hús egy része.

**KÍNAI TURISTÁK
A TÁBORHELYEN**
Az utóbbi években
megjelent a pénz,
ám hatása egyelőre
megjósolhatatlan (balra)

**DEMONSTRÁCIÓS
CÉLLAL**
A csoport jólétét
felmutató kirakat-
tárgyak gyarapítása
az asszonyok feladata.
Naphosszat fűzik
a gyöngyöt (jobbra)

**A NYÍLVESSŐ
FOGYÓESZKÖZ**
Egyetlen példány
elkészítése két órát is
igénybe vesz. A tűzben
edzést követően épp
az egyenetlés zajlik
(balra lent)

Még épp a bozótban...

A hadzabék életét Tanzánia és önkéntes segítők is igyekeznek megkönnyíteni. Az állam falusi kunyhókat és iskolákat építtetett számukra, ám letelepítési kísérleteik eredménytelenek bizonyultak: a gyerekek nem látogatják az iskolát, a kunyhók üresen állnak.

A hadzabék életét Tanzánia és önkéntes segítők is igyekeznek megkönnyíteni. Az állam falusi kunyhókat és iskolákat építtetett számukra, ám letelepítési kísérleteik eredménytelenek bizonyultak: a gyerekek nem látogatják az iskolát, a kunyhók üresen állnak. Az önkéntes segítők a spanyol Miquel atya köré szerveződnek, ők látják el a hadzabékat havi rendszerességgel babbal, kukoricával, és ők szervezték meg a betegek számára az ingyenes mentőszolgálatot is. Ez a gyakorlatban egy motorkerékpárt jelent, ami elviszi a beteget a közeli kórházba.

– A legnagyobb problémát a földtulajdon tisztázatlansága jelenti – mondja Ruth, az egyik segítő. – A föld ugyanis nem a hadzabéké, így mi szeretnénk valamilyen módon őket tulajdonosi vagy tartós bérlői jogviszonyba juttatni. Enélkül a törzs élete annak függvénye, hogy az állam vagy a tartomány eladja-e a kérdéses területet egy befektetőnek. Ha ez megtörténik, akkor a törzset elkergethetik lételemlükéből, a bozótból.

Valószínűleg hasonló életet éltek a mi eleink is sok ezer évvel ezelőtt – persze a működést kicsit is megkönnyítő vívmányok beszerzésének lehetősége és turistalátogatások nélkül. Ugyanakkor sok kérdés vetődik fel a jövőjükkal kapcsolatban. Mennyi modernitást vihetünk az életükbe? Mikor fognak beolvadni a könnyebb életet jelentő falusi környezetbe? Tarthatunk-e embereket skanzenban, csak azért, mert érdekes élőben látni őket?

A hadzabék száma közben egyre fogy, és húsz év múlva talán már senki sem marad közülük a bozótban, páviánra vadászva... ☹

A CIKK MEGJELENÉSÉNEK
TÁMOGATÓJA AZ
STA TRAVEL

STATRAVEL.HU

⊕ SZÖVEG ÉS KÉP: TAMÁSKA MÁTÉ

KÓLÓ, MANDOLINON SZENTENDRE

Sokféle sérülés, pusztító forgószél, szétszakítottság, trombózisos tünetek, akadozó vérrellátás, elszürkülten vergődő végtagok, daganatok a sejtburjánzásban, foszlányok és fuldoklás. A túlélésre kevés reményt adó diagnosztikai gyorskép kulcsszavait Szalai András építész Szentendre-tanulmányából gyűjtöttem ki. Nagyon nem is kellett keresgéljek, mert az idézett kifejezések egyetlen bekezdésen belül sorjáznak, mint valami ellentmondást nem tűrő végítélet

**„A VÁROS
KÖZPONTJÁNAK
KÉPÉBEN MINDEN
NÉZŐPONTBÓL
HANGSÚLYOSAN
JELENTKEZŐ”**

**Blagovesztenszka-
templomot macedón,
görög és cincár kereskedő-
családok építették
fel 1752-ben egy korábbi
fatemplom helyén,
közvetlenül a főtér
mellett (idézet: Horler Miklós)**

***Simon András egykori párttitkár
(vagy inkább nevezzük semlegesen
városvezetőnek) gondolatait a népnyelv
tömörebben is ki tudta fejezni:
Aczélváros, képzőművészeti Miskolc.***

Rossz szokásom, hogy nemcsak olvasom, de érzem is a szavakat, így a rosszul-
lét kerülgetett, mire a HÉV kiért a pomázi kanyarba. Persze magamra vessek:
miért nem a tájat nézem!? Mert, mintha a valóság meg akarná hazudtolni a róla
szóló sorokat. A táj szellős, nyoma sincs trombózisnak. Már látszanak a legen-
dás szentendrei teraszházak, melyek éppoly mélyen beivódtak Szentendre lát-
képébe, mint az ortodox templomok. Akárcsak a régi Szentendre, a teraszhá-
zak is a Duna szintje fölé magasodó hegylábba települtek. A töltés azonban
a völgyben fut, pontosabban: egy régi tó helyén, innen is a dülő két neve Tó-
fenék és Tömellék. Az 1600-as évek legvégén érkező rác telepesek állítólag ebbe
az öblösödésbe vezették be hajóikat, s valahol a mai teraszházak környékéről in-
dulva vették birtokukba a török időkben rommá lett várost. Nem tudom, hogy
az ügyes rác hajósok miért ne tudtak volna a főfolyamnál kikötöni? Talán épp
áradás lehetett... De – mint mondják – réges-régen volt a sziklás partfalban két,
kikötésre alkalmas vaskarika, amelyek persze eltűntek, de még akadt, aki látta
a rozsdás nyomokat. Időközben Pannóniatelepre ér a vonat, ahol talán a nagy
tó „emlékműveként”, de tényleg megcsillan valami vízfelület. Aztán már lát-
szanak a Közlekedési Múzeum öreg szerelvényei – megérkeztünk.

„Más lesz a város szerkezete...”

A HÉV-állomás környéke valódi reliktum az 1970-es évekből. A buszpálya-
udvar méretei azt sejtetik, hogy innen akár a Holdra is eljut az ember, pedig a
placc csak végtelen lődörgésre jó a hosszan parkírozó sárga buszok között. Ha
babonás lennék, azt gondolnám, hogy ez a sivár látvány az innen kitelepített
temető bosszúja, de valószínűbb, hogy a káoszt a racionális várostervezés állí-
totta elő.

A 60-as évek végén Budapest rohamtempó-
ban kezdte meghódítani a festőknek való, me-
rengő szomszédját: „... megindult a vízre, friss le-
vegőre szomjazók honfoglalása. Ennek az ódon
levegőjű, alig 13 000 lakosú kisvárosnak nagy ter-
vei vannak, óriási összegű anyagi befektetéssel és még
nagyobb felfordulással” – írta 1968-ban Hajduska
János újságíró. Ennyi év távlatából nehéz meg-
mondani, hogy zsurnalisztikai szótévesztésről van-e szó, vagy a finom kritika
miatt került a mondat végére a „felfordulás” szó.

A hivatalos közbeszédben Szentendre a fővárosi agglomeráció mintate-
lepülése volt, amely a belföldi turizmus mellett a keményvalutás nyugati-
kat is vendégül látta. Emellett a festők és művészek városa, a múzeumoké,
a szép kapuké: barokk ékszerdoboz, Duna-parti Dalmácia, Kovács Margit-
szobrok otthona. „Sokan egyenesen azt gondolják, hogy a város legalább olyan
nagy, mint Győr vagy Békéscsaba. Mire alapozódik ez a hírnév? A kérdésre nem
nehéz válaszolni: a város fejlett művészeti élete játssza ebben a főszerepet.”
Simon András: egykori párttitkár (vagy inkább nevezzük semlegesen
városvezetőnek) gondolatait a népnyelv tömörebben is ki tudta fejezni:
Aczélváros, képzőművészeti Miskolc.

A műemléki Szentendre köré ugyanebben az időben kezdett felépülni az
a kiterjedt, családi házas gyűrű, amely idővel az óvároshoz nagyságrendek-
kel nagyobb területeket foglalt el. A két Szentendrért jelképes fallal is elvá-
lasztották egymástól, a széles Dunai körúttal, a 11-es főút városi szakaszá-
val. Ismét csak egy volt városvezetőt idézve, ezúttal tanácselnököt,
Marosvölgyi Lajost: „Más lesz a város szerkezete. Az egyközpontú város helyett
kialakulóban van a sugárirányban fejlődő város. Megoldódik a látszólag
megoldhatatlan konfliktus, lehet egyszerre modern várost építeni és megőrizni
a történeti városképet.” Mondanom sem kell, hogy Szalai András bevezető-
ben idézett diagnózisa ugyanerről a városstruktúráról szól.

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Az írás az NKA által támogatott,
a „Dunai városok településképe
építésztöregiográfiai sorozat” részé-

Tornyok párbeszéde

Még mielőtt végleg megharagudnának rám Szentendre szerelmesei, leballagok a 11-es út alá, és a modern várostervezés e roppant katakombájában, a gyalogos-aluljárón át magam mögött hagyom a 20. századot. Tülfelől régmúlt idők házai, eleinte alig kínálva többet, mint a századforduló táján felépült kisvárosok. Befelé haladva, az ívesen megtörő utcavonal, az egyre-másra nyíló, keskeny közök kezdik sejtetni, miért zarándokoltak ide festők nemzedékei: „*Most már nem csak a város központjának közelségét, térbeli elhelyezkedését kezdjük érezni, hanem egyéni atmoszféráját is!*” – írta Horler Miklós műemlékvédő a Bükkös-patak hídjá előtt feltárulkozó három torony látványáról.

Ha nem lenne történetien megállapítás, azt is mondhatnám, hogy Szentendre templomai demokratikus városképet közvetítenek. A szerb Belgrád-katedrális – rangja ellenére – éppúgy belesimul a tornyok alkotta ritmikus rendbe, mint a katolikusok vártemploma, s csupán a terep kiemelkedése teszi, hogy kettőjüket mégis hangsúlyosabbnak érezzük társaiknál.

Befelé haladva az ívesen megtörő utcavonal, az egyre-másra nyíló, keskeny közök kezdik sejtetni, miért zarándokoltak ide festők nemzedékei.

**A TEMPLOMOK
NAGYJÁBÓL EGYIDŐSEK,
s bár rangjuk, építetők
közösségeik egykori anyagi
ereje ugyancsak különböző
lehetett, ezt csak finom
eszközökkel jelezték, mint
pl. a toronysisak formájával**

**A VÁRDOMB, A KÖZÉPKORI
SZENTENDRE EMLÉKHELYE
Később a katolikusok egyetlen
temploma, amely
a 18. században közel
kétezer hívőt igazgatott,
ugyanannyit, mint a hét
ortodox templom együttesen**

*Szentendrén annyi templom van,
ahány táj útnak indította
az embereket, hogy a török bosszúja
elől biztonságot keressenek.*

Szentendrén annyi templom van, ahány táj útnak indította az embereket, hogy a török bosszúja elől biztonságot keressenek. Érdemes ezeket a neveket egymás után kiolvasni, mert idegenségükben is ismerősek: Belgrád (Catedrális), Preobrazsenszka, Opovacska, Grecseszka (Blagovesztenszka), Csiprovacska, Poszerovacska, Izbég. A Balkán népeinek nyelvét idézik elénk, egy olyan világét, amelyet szomszédunknak szoktunk mondani, azt is jelezve ezzel, hogy Magyarországot nem oda tartozónak érezzük. Az utcák nyelvi eklektikáját fokozták a környék magyar, német és szlovák nyelvjárásai. A 20. század elején a lakosság 70 százaléka még nem magyar anyanyelvű. Az 1924-ben Szentendrére látogató Szombathy Viktor felvidéki író egészen rabul ejtette a különös nyelvi kaval-

kád: „*A szűk piacon rácul beszéltek, azt a sváb dialektust, ami itt ütötte meg a fülemet, szintén nehezen kapizsgáltam. A szlovák szó sem úgy hangzott, mint az én szűkebb hazámban, Gömörben.*”

LÉPTEN-NYOMON CSODÁKRA BUKKANHATUNK,
mint ez a toronyszerűen zömök, házhoz kapcsolt,
íves szemöldökű kapu (balra)

**A MEDITERRÁNEUM OTT KEZDŐDIK, AHOL A CSERÉP
FORMÁJA MEGVÁLTOZIK**

állítja Fernand Braudel, történész. Szentendre
cserepei azonban éppolyanok, mint bárhol
a környező vidéken (jobbra lent)

**AZ UTCÁK OLYANOK, MINTHA
ÖRÖKKÉ VÉGET AKARNÁNAK ÉRNI**

Kiszögellések, éles kanyarok, kibukkanó
háztetők teszik, hogy itt nemcsak haladni,
de bolyongani is lehet (lent)

Identitást vegyenek!

*Egy keleti ember számára
Szentendre régi templomai kulturális
otthonosságot, sőt büszkeséget sugározo-
nak. A távolság ellenére kifejezetten
sokakat szólít meg ez az érzés.*

Szerb, horvát, de főként orosz szót mostanában is hallani az utcákon. Meg persze spanyolt is, hiszen Európa ezen állítólagos válságtürelte az utóbbi években felfedezte magának az olcsó Közép-Európát – ezt azonban nehéz lenne összefüggésbe hozni Szentendre múltjával. Az oroszok jelenlétét annál inkább...

Érthető, hogy egy keleti ember számára Szentendre régi templomai kulturális otthonosságot, sőt büszkeséget sugároznak. A távolság ellenére kifejezetten sokakat szólít meg ez az érzés. A felkapott európai fürdőhelyekkel ellentétben, Szentendren megszokott látvány az ősrégi fényképezőgéppel felszerelt, értsd: az orosz társadalmi ranglétra középső-alsó feléből érkező turisták zarándokútja.

A pravoszláv székesegyház kötelező meglátogatása után az oroszokat éppúgy gíghajtják a Bogdányi utca vásársorán, mint bármely más náció fiait-lányait. Az egyik népművészeti bolt eladója minden látható szolgálatkészég nélkül néz el a betévedő orosz csoport fölött. Arca dacos, tartása megszólíthatatlan fölényt sugároz. Ami törékeny, azt már rég bevitrineztette. Becsületére legyen mondván, hogy a spanyolokkal sem kedvesebb, sőt a magyarokkal sem. Valószínűleg beleunt a kérdésekbe, hogy: „Ugyan mi kerül egy himzett szoknyácskán 100 ezer forintba?” Aki nek nem tetszik, menjen a butikba vagy a turkálóba...

A RÉGI SZENTENDRE SZERELMESEI SZÁMÁRA

az utolsó menedékeknek a ritkán járt festői sikátorok számítanak. A meredek lépcsőket mászva persze annak is dobog a szíve, aki a látványra kevésbé fogékony (balra)

A HŐSZIGETELÉSI MOZGALOM

lassan kiöli városképeinkből az ilyen és ehhez hasonló egyszerű, vakolt falfelületeket és az ablaknyílások mozgalmas mélységi dimenzióit (jobbra)

KEVÉSSÉ ISMERT, hogy Szentendre a 19. század végi filoxérajárványig bortermelő település volt. Erre emlékeztet a Szamárhegy keresztartó oszlopa is (jobbra lent)

Kóló, mandolinon

A Horler Miklós-féle műemléki felmérés fényképfelvételei az 1950-es évek végén készültek: a központban mindennapi kisüzletek sorakoztak akkoriban: hentes, pékség, ruha- és papírbolt, egy-egy kocsmá. Ma ugyanezen a főutcán meghatározhatatlan profilú ajándékboltok végelethetetlen sora kígyózik, népi és gépi népi tárgyakkal, kicsi kínai vicces szerkentyűkkel, amit ha megveszünk, csupán szolidaritásból érdemes lenne a HÉV-en hagyni, hogy a következő turistának már ne kelljen megvennie. Erre mondják a műveltek, hogy giccses.

Szentendre, mint minden turisztikai tér, túlkínálja önmagát, megsokszorozza szépségeit, az igényes és kevésbé igényes képeskönyvektől kezdve a hűtőmágnesen át a teásbögrékig. Ennek a kisvároskának azonban megvan az a csodálatra méltó tulajdonsága, hogy mindezek ellenére élvezhető maradt. Lépcsős sikátorait a nagyobb turistacsoportok vezetői rutintól kerülők, mert ha szemből is jönne egy

Szentendre, mint minden turisztikai tér, túlkínálja önmagát, megsokszorozza szépségeit, az igényes és kevésbé igényes képeskönyvektől kezdve a hűtőmágnesen át a teásbögrékig.

A LÁTHATATLAN ÉPÍTÉSZEZET

Az építészek szeretik, ha valami a korszellem jegyében felépül. Ez a megjegyzés azért kíváncsított ide, mivel ritkaságszámba megy, hogy olyasmit értékeljen a szakma, ami igyekszik láthatatlan maradni. Az idén Építőipari Nívódíjat kapott szentendrei mobilgát ezen ritkaságok egyike.

Az új védmű 2013-ban készült el, és minden idők eddigi legmagasabb árvízszintje mellett rögtön élesen vizsgázott. Normáleletben alig látható, árvízkor azonban annál meghökkentőbb, majdhogynem félelmetes látványt nyújt, ahogy a keskeny elemek megállítják a vizet. Nehéz hozzászokni, mint ahogyan a vasbeton szerkezetek látható alátámasztás nélküli kiugrásai is furcsán hatnak az emberre.

A régi gát a 20. század 60-as éveiben épült. A történelemben meglehetősen sok víz folyt le tehát a Dunán anélkül, hogy gátak szabták volna útját. Azt sem állíthatjuk, hogy ennek oka a régi időkben a vizek kiszámíthatóbb természetében keresendő. Csak hát keveseknek jutott eszébe ártérre, árvízveszélyes helyre települni...

másik csoport, garantált lenne a torlódás, talán még össze is keverednének az emberek, mígnem egyesek potyán hallgatnák a nehezen bebiflázott történeteket.

Az egyik, forgalom nélküli lépcső felső kijáratánál még mindig némileg mesterkélte, de kedves kávézóban találok magam. A szomszéd asztalnál előkerül egy mandolin is, amelyen ismerős délszláv hangsorokat futtatnak az ujjak. A „kotta”, amiből játszanak, kézzel jegyzetelt, vonalak nélkül, csak a hangok neveivel. Bármelyik zenetanárt leszédítené a katedrálról kezdetlegessége. Mint kiderül, utcazenészek, és direkt Szentendre tiszteletére „szedtek le néhány számot” egy Vujicsics-lemezről. Délutánra összerakják, elő is adják majd a Duna-parton. Becsületükre legyen mondva, néhány óra múlva tényleg ott pötyögtek a nagy folyam partján, néhány orosz turista még fotózkodott is velük. De már nekem is indult a hajóm. Napnyugtáig Budapestre kellett érjek, hogy fotókat készítsék az 1945 után lebontott tabáni rác templom helyéről. ☺

„A közösségi oldalon keresztül tartom a kapcsolatot vidéki barátaimmal”

Internet.
Rajtad is múlik,
hogy mire
használod.

Neked 8? médiaunió
rajtad is múlik!

TELEKI SÁMUEL FELFEDEZŐ KLUB

UTAZÁSOK A GÖRGÉNYI-HAVASOKTÓL AZ ALTÁJIG ÉS ALASZKAIG

www.telckiuutak.hu

norbert@telckiuutak.hu

Tengerhez, magyar! Adriai utazás a néhai Pólától – Lissa szigetéig

A magyar tengerhajózás és a Császári és Királyi Haditengerészet emlékei nyomán

2016. szeptember 24.–október 2.

Létszám: 46 fő + 1 fő szakvezető + 1 fő tudományos vendég

Utazás: 50 személyes autóbusszal

Szállás: 3*** és 4**** szállodák 2 ágyas szobáiban

Ellátás: reggeli és vacsora

Tudományos vendég: Dr. Kubassek János,
a Magyar Földrajzi Múzeum igazgatója

Részvételi díj: 1 főre reggelivel és vacsorával	204 700 Ft + halálpénz + fakultatív
1 éves Magyar Földrajzi Társaság-tagság (A Földgömb-előfizetés)	A részvételi díjban
Baleset-, betegség- és poggyászbiztosítás	Köthető
Béletpénz	A részvételi díjban

A magadett részvételi díj 300,- Ft/EURO ártályonig érvényes
1 ágyas felén 129 EUR

Jelentkezés, információ: Gögös Norbert / Telefon: +36 30 250 2765
Licenc: U-001681/2015 Reg. no.: 01-09-271704

Fontosabb állomások és témakörök.

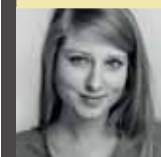
Póla (Pula) emlékei – A Császári és Királyi Haditengerészet története – Cherso (Cres) szigete – Ossero (Osor) – Lussin (Losinj) szigete – Lussin piccolo (Mali Losinj) – Suncana uvala (Napfény partja) – Cikati-öböl – Lussin grande (Veli Losinj) – Veglia (Krk) szigete – Fiume (Rijeka), Magyarország hajdani tengeri ablaka – Igaz mesék a középkori Magyar Királyság és a dalmát városállamok (Zára – Zadar, Tengerfehérvár – Biograd na Moru, Sebenico – Sibenik, Trau – Trogir, Spalato – Split) kapcsolatáról – Trau (Trogir) – Lissa (Vis) szigete – „Little Malta” és Vis angol történelmének története

Fakultatív, 7-8 óra hosszúságú halászhajó-kirándulás, aktív halászáttal. Fakultatív, 3-4 óra hosszúságú delfinmegfigyelő hajózás, 10 fős motoros csónakon, a Blue World szakembereinek vezetésével.

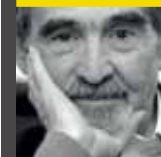
A részvételi díj az 1 éves Magyar Földrajzi Társaság-tagdíjat és az 1 éves A Földgömb magazin-előfizetés díját is tartalmazza – ettől el nem vonható. A Földgömb magazin-előfizetés átruházható.

SZERZŐINK

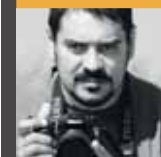
Buda Lorina (1987) közgazdász és egyetemi oktató. A Pécsi Tudományegyetem Földtudományok Doktori Iskolájában PhD-hallgató. Kutatási területe a Nyugat-Balkán és az Európai Unió. Több tanulmány szerzője az európai integráció témakörében

Diurnus – Bodor Pál (1930) újságíró, költő, író, műfordító. 1983-ig Romániában publikált, azóta a magyarországi újságírás és irodalom egyik legendás alakja. Dolgozott médiatanárként és az újságírás vezető beosztásaiban is

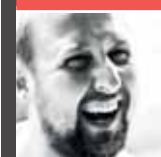
Francesics László (1984) építészmérnök, fotográfus, egyetemi oktató, a Magyar Csillagászati Egyesület tagja. Csillagászati képzéssel 2003 óta foglalkozik, szakterülete az asztrofizikai érdekességek esztétikus bemutatása. A hazai asztrofotómozgalom egyik fő szervezője

Jakab Gusztáv (1975) biológus, a Szent István Egyetem GAEK egyetemi docense. Szakterülete a Kárpát-medence virágos növényeinek rendszertana, valamint a negyedidőszaki klíma- és vegetációfejlődés. Kutatásai mellett különösen fontosnak tartja az eltűnő természeti értékek fényképes dokumentálását

Jubász Géza Péter (1977) a Szegedi Tudományegyetemen végzett geográfus, a Lechner Tudásközpont térinformatikai osztályvezetőjeként digitális térképi és statisztikai adatok elemzését, kapcsolódó szolgáltatások kialakítását koordinálja

Kálló Péter (1978) a Metropolisz fotóriportere, számos rangos díj nyertese. Fotóblogja (kalloper.hu) 2012-ben Goldenblog Awardot (a Legjobb fotóblog – 1. hely) kapott, majd – a Photoblog Awards 2012 keretében – bekerült a világ legjobb 20 fotóblogja közé

Koncz Ákos (1964) hegymászóként a világ számos tájára elvetődött, és a természet szépségei mellett mindig érdeklődéssel figyelte a környéken élő népcsoportok életét is. Innen már csak karnyújtásnyira volt, hogy kulturális antropológiát kezdjen tanulni

Köszegi Margit (1973) földrajz és történelem szakos tanár, az ELTE Földtudományi Doktori Iskolájában szerzett tudományos fokozatot. Társadalomföldrajzi kutatásai a hazai etnikai földrajzi irányzatokhoz kötődnek

Kóthay Klára (1973) geológus, az ELTE TTK Természettudományi Múzeum Ásvány- és Kőzettárának muzeológusa. Kutatási területe: bazaltos vulkáni kőzetek ásványai-ba ágyazott olvadékvárványok (egykor magmacepppek) vizsgálata kőzettani és geokémiai módszerekkel

Ladányi Tamás (1972) asztrofotós, tanár, a „The World At Night” nemzetközi elit fotográfusszervezet tagja. Munkájában a csillagászat és a földrajz kapcsolatának megjelenítésére fókuszál, művészeti aspektusból és tudományos ismeretterjesztés céljából

Lőki Viktor (1989) biológus, a Debreceni Egyetem Juhász-Nagy Pál Doktori Iskola PhD-hallgatója. Kis-ázsiai és európai metetők növényi biodiverzitás-megőrzésében játszott szerepét kutatja

Molnár V. Attila (1969) botanikus, a Debreceni Egyetem TTK Növénytan Tanszéke egyetemi docense. Három évtizede fényképezi a Kárpát-medence növényritkaságait. Kutatási területe az európai orchideák és látványfélék rendszertana és ökológiája

Péter Ildikó fotóművész, 2007-ben diplomázott a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem vizuális kommunikáció szakán. Munkájának központi témája a város, az ember és a természet kapcsolata. Szabadidejét a természetben tölti, szikla- és hegymászással, terepfutással, sítúrázással. Honlapcíme: www.ildikopeter.com

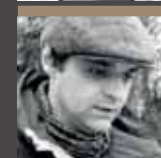
Süveges Kristóf (1994) a Debreceni Egyetem biológushallgatója, a DE TTK Növénytan Tanszék szakdolgozója. Hazai és mediterrán orchideafajok ökológiájával és konzerváció-biológiájával foglalkozik

Szabó Zoltán (1968) fotográfus, túravezető. Ázsia és az úton levés szerelmese, húsz éve jár vissza Indiába, Nyugat-Tibetbe, Szibériába és Iránba, hogy fotóesszéket készítsen az eltűnőfélben levő hagyományos kultúrákról. Jelenleg a Kinceskamera.hu alapítójaként fotó-workshopokat visz az általa bejárt és megismert egzotikus terepekre. Honlap: www.kinceskamera.hu

Szigeti-Böröcz Ferenc (1978) geográfus, település- és területfejlesztő. Városfejlesztési és kulturális kérdések megválaszolásán dolgozik különböző projekteknél, Európán szerte

Tamáska Máté (1976) szociológus, szociográfus. Érdeklődésének középpontjában a társadalom és az épített környezet kölcsönhatása áll. Eddig öt önálló tudományos kötetet jelent meg, többek között Torockó műemlékvédelméről, a vidéki tér emlékeztetőről vagy az 1945 utáni új községek építészetéről. Aktuális munkáiban a Duna településképi helyzetét vizsgálja a Bács és Budapest közötti szakaszon

BARANOVSKY ÁDÁM:

AZ ELHAGYATOTT BELGIUM – A TŐZSDÉTŐL A HŰTŐTORNYOKIG

FOTÓ: BARANOVSKY ÁDÁM

Brüsszel, Európa fővárosa, Atomium, Manneken Pis, belga csoki, belga sörök, meg persze Brugge (ejtsd: Brúzs). A többségnek általában ezek a szavak ugranak be, ha azt mondd, Belgiumba utazol. Én kiegészíteném még egy jellemző szóval, ez pedig az URBEX.

Belgiumot méltán nevezhetjük az európai, de meg merem kockáztatni, hogy világviszonylatban is az elhagyatott építettkörnyezet-bejárás (URBEX) Mekkájának. Kis túlzással: amiből Belgiumban nincs felhagyott, az nagy valószínűséggel a világban sincs

DÁGI MARIANN:

ARANY MAKEDÓNIA – ÉKSZEREK NAGY SÁNDOR KORÁBÓL

Az ókori Makedónia területe II. Philipposz hódításainak köszönhetően jelentősen megnövekedett, így a termőföldek, az erdők, a bővizű folyók mellett gazdag ásványkincskészletek (arany, ezüst, vas, réz, ólom) is a birtokába kerültek. Fia, Nagy Sándor aztán az igazán hatalmas ázsiai térségeket megszerezve még sokkal több nemesfém és drágakövet szállíthatott a görög ékszerművesek műhelyeibe

CSERKÉSZ TAMÁS–SRAMKÓ GÁBOR–CZABÁN DÁVID: MAGASHEGYI EGÉRÚT – KAUKÁZUS, CSÍKITALAN SZÖCSKEEGEREK

FOTÓ: CSERKÉSZ TAMÁS

A történet a Kaukázustól viszonylag távol, a Borsodi-Mezőségről indul, ahol egy már majdnem elfeledett kis rágcsáló él, a csíkos szöcskeegér, vagy ahogyan ma hívják: a magyar szöcskeegér. Az alig 10 cm-es kisemlős sok tekintetben különleges eleme az állatvilágnak. Ha viselkedését nézzük, akkor kivételes szelídségével tűnik ki a rágcsálók sokaságából. Ám, ha rendszertani helyét vizsgáljuk, azt találjuk, hogy a szöcskeegerek egy önálló, ősi csoportot alkotnak a rágcsálók között, közelebbi rokonságban az ugróegerekhez, „akikhez” külsőleg valójában a legkevésbé sem hasonlítanak

ALAPÍTVÁ: 1872

1112 Budapest, Budaörsi út 45.
Telefon: (1) 231-4040.
Fax: (1) 231-4045
Honlap: www.foldrajzitasag.hu
E-mail: info@foldrajzitasag.hu

Elnök: Dr. Gábris Gyula
Alelnökök: Dr. Kovács Zoltán
Dr. Michalkó Gábor
Főtitkár: Dr. Mari László
Ügyvivő: Heiling Zsolt
Titkár: Eröss Ágnes

Szakosztályok:

Biztonságföldrajzi és Geopolitikai Szakosztály, Expedíciós Szakosztály, Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Szakosztály, Hegymászó Szakosztály, Oktatás-módszertani Szakosztály, Egészségföldrajzi Szakosztály, Természetföldrajzi Szakosztály, Térképészeti Szakosztály, Turizmusföldrajzi Szakosztály, Földrajztanári Szakosztály

Területi osztályok:

Bakony–Balaton-vidéki Osztály (Veszprém)
Békéscsabai Osztály
Borsodi Osztály (Miskolc)
Debreceni Osztály
Dél-dunántúli Osztály (Pécs)
Duna-völgyi Osztály (Szekszárd)
Eger–Bükk-vidéki Osztály
Gyöngyös–Mátra-vidéki Osztály
Kisalföldi Osztály (Győr)
Kiskunsági Osztály (Kecskemét)
Közép-dunántúli Osztály (Székesfehérvár)
Körös-vidéki Osztály (Békéscsaba)
Nyírségi Osztály (Nyíregyháza)
Nyugat-magyarországi Osztály (Szombathely)
Szegedi Osztály
Székelyföldi Osztály (Csíkszereda)
Tolna megyei Osztály (Dombóvár)
Zalai Osztály (Nagykanizsa)

Könyvtár és gyűjteményei:

1112 Budapest, Budaörsi út 45.
Tel.: (06-1) 309-2600/1443

Az éggömböt tartó Atlasz a Magyar Földrajzi Társaság védjegyként bejegyzett jelképe

Lapalapító (1929):
Dr. Milleker Rezső

Az új sorozat újraindító (1999):
Dr. Nemerkenyi Antal és Farkas Péter

1929–1933, felelős szerkesztő:
Dr. Milleker Rezső

1934–1944, szerkesztők:
Dr. Baktay Ervin és Dr. Kéz Andor

1999–2005, főszerkesztő: Dr. Nemerkenyi Antal

2005–2006, főszerkesztő: Dr. Vojnits András

2006-tól főszerkesztő: Dr. Nagy Balázs

Fotótúrák

mesés tájakra, kultúrákba

KUBA - PERZSIA - KORZIKA - PÁRIZS - KIS-TIBET - INDIA

FOTÓOKTATÁS,
KALAND, KIKAPCSOLÓDÁS,
KIS LÉTSZÁMÚ CSAPATBAN, KÉT FOTÓMŰVÉS Z VEZETÉSÉVEL.

www.kincseskamera.hu

SELJALANDSFALL, IZLAND

2015.06.21.

www.eupolisz.hu

HA UNOD AZ IPARI TURIZMUST!

TERMÉSZETJÁRÓ UTAZÁSOK, OUTDOOR TÚRÁK,
TREKKINGEK, KÖRUTAK AZ EGÉSZ VILÁGON.

Eupolisz Utazási Iroda

1093 Budapest, Lónyay u. 47. | +36/1/219-08-81

Hatósági engedélyszám: U-000463